

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Standard usługi asystencja osobista osoby z niepełnosprawnością

Wersja uzupełniona po konsultacjach środowiskowych
realizowanych w okresie lipiec-grudzień 2021

Sławomir Besowski, Joanna Cwojdzńska, Łukasz Orylski, Marta
Sałkowska, Adam Zawisny

Warszawa, styczeń 2022

Ministerstwo Rodziny
i Polityki Społecznej

Państwowy Fundusz
Rehabilitacji Osób
Niepełnosprawnych

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Niniejsze opracowanie dedykujemy nieodżałowanej pamięci Sławkowi Besowskiemu, współtwórcy tego opracowania, wizjonerowi i nieustępliwemu rzecznikowi niezależnego życia osób z niepełnosprawnością, w szczególności poprzez asystencję osobistą, orędownikowi wdrożenia w Polsce Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych. Dziękujemy!

Ministerstwo Rodziny
i Polityki Społecznej

Państwowy Fundusz
Rehabilitacji Osób
Niepełnosprawnych

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Opracowanie zostało przygotowane w ramach projektu:

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych” przez Polskie Stowarzyszenia na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną (partner projektu).

Informacje o projekcie: www.wlaczemiespoleczne.pl

Numer projektu: POWR.02.06.00-00-0064/19

Koordynator merytoryczny: Adam Zawisny

Członek Zespołu Horyzontalnego: Monika Zima-Parjaszewska

Projekt realizowany w ramach Działania 2.6 Wysoka jakość polityki na rzecz włączenia społecznego i zawodowego osób niepełnosprawnych. Oś Priorytetowa II: Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

SPIS TREŚCI

Słowo wstępne	7
1. Wprowadzenie	11
2. Zakres podmiotowy, przedmiotowy, przestrzenny i czynnościowy usług asystencji osobistej	17
2.1. Zakres podmiotowy.....	17
2.2. Zakres przedmiotowy	25
2.3. Zakres przestrzenny.....	29
2.4. Zakres czynnościowy.....	30
2.4.1. Ramowy zakres czynności	30
2.4.2. Zakres czynności medycznych	34
3. Wytyczne ogólne i szczegółowe dla kandydatów na asystentów osobistych	36
3.1. Wytyczne ogólne	36
3.2. Wytyczne dodatkowe	37
3.2.1. Wytyczne dodatkowe dla asystentów osobistych dzieci z niepełnosprawnościami	37
3.2.2. Wytyczne dodatkowe dla asystentów osobistych osób z niepełnosprawnością intelektualną i/lub w spektrum autyzmu	38
3.2.3. Wytyczne dodatkowe dla asystentów osobistych osób głuchoniewidomych	42
4. Sposoby zarządzania usługą asystencji osobistej przez użytkownika	43
5. Moduł szkolenia ogólnego przygotowującego asystenta osobistego do pracy	48
5.1. Uwagi ogólne	48
5.2. Uwagi szczegółowe	50
5.3. Ramowy plan szkolenia ogólnego przygotowującego asystenta osobistego do pracy	55

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

6. Moduł szkolenia przygotowującego użytkownika usług do współpracy z asystentem	58
7. Schemat indywidualnej diagnozy potrzeb użytkownika usług	62
7.1. Komisja określająca indywidualny zakres potrzeb użytkownika ..	62
7.2. Wzór formularza autodiagnozy potrzeb w zakresie usług AOODN .	66
8. Procedury reagowania w sytuacjach trudnych	71
9. Zasady etyczne pracy asystenta	85
10. Zasady okresowej ewaluacji zadowolenia użytkownika z pracy asystenta oraz narzędzia ewaluacji wsparcia	89
11..Wymagania dla podmiotów prawnych zamierzających świadczyć usługi AOODN	93
12.Wytyczne dla usługodawców usług AOODN w zakresie organizacji i koordynacji usług.....	97
13. Asystencja osobista a inne formy wsparcia	102
14. Zasady finansowania asystencji osobistej.....	106
15. Podsumowanie	108
Najczęściej zadawane pytania i odpowiedzi (FAQ).....	109
Kim jest asystent osobisty osoby z niepełnosprawnością?.....	109
Czym różni się rola asystenta osobistego osoby z niepełnosprawnością od roli innych zawodów pomocowych?	109
Jaka jest różnica między asystentem osobistym osoby z niepełnosprawnością a asystentem osoby z niepełnosprawnością? .	110
Czy asystentem może być członek najbliższej rodziny np. matka, ojciec lub brat, siostra?.....	111

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Kto określa zakres czynności wykonywanych przez asystenta osobistego osoby z niepełnosprawnością?	112
Kto opłaca usługi AON?.....	112
Co zrobić, aby uzyskać usługę asystencji osobistej?	112
Kto wybiera asystenta osobistego?	113
Kto określa zakres czynności asystenta osobistego?	113
Czy asystencja osobista obejmuje czynności pielęgnacyjne i higieniczne np. mycie, pomoc w toalecie itd.?	113
Czy osoba z niepełnosprawnością intelektualną może skorzystać z asystenta osobistego?	114
Kto określa czynności i czas pracy asystenta osobistego, gdy korzysta z niej osoba ubezwłasnowolniona?.....	114
Czy asystent osobisty jest jednocześnie przewodnikiem osoby głuchoniewidomej?.....	114

Załącznik 1. Moduł szkolenia w zakresie świadczenia usług przez świadczeniodawcę116

Załącznik 2. Wzór kontraktu między asystentem (ew. również usługodawcą) a użytkownikiem usług (ew. jego reprezentantem)118

Załącznik 3. Propozycja ramowego szkolenia uzupełniającego dla asystenta osobistego osoby z niepełnosprawnością intelektualną/autyzmem i in. .126

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Słowo wstępne

Każda osoba z niepełnosprawnością ma prawo do niezależnego życia, dostępu do wsparcia oraz realizacji wszystkich wolności i praw człowieka. Utrwalone stereotypy na temat niepełnosprawności, istniejące rozwiązania prawne w zakresie opieki instytucjonalnej, praktyki pozbawiania zdolności do czynności prawnych osób z niepełnosprawnościami, brak wsparcia ich rodziców, brak obowiązku zapewnienia komunikacji dla osób niekomunikujących się werbalnie, a przede wszystkim brak rozwiązań systemowych w zakresie asystencji osobistej i mechanizmów samostanowienia o wsparciu i zarządzania nim skutkują wykluczeniem społecznym osób z niepełnosprawnościami.

Standard asystencji osobistej jest jedną z 8 propozycji zapewniających pełne i skuteczne włączenie społeczne osób z niepełnosprawnościami, przygotowanych w ramach projektu: „Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych” (numer projektu: POWR.02.06.00-00-0064/19).

Projekt realizowany jest w ramach Działania 2.6 Wysoka jakość polityki na rzecz włączenia społecznego i zawodowego osób niepełnosprawnych. Oś Priorytetowa II: Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 przez:

- Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych (lider projektu),
- Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych,
- Fundację im. Królowej Polski św. Jadwigi,
- Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną.

Najważniejszym celem projektu jest wypracowanie nowych lub modyfikacja istniejących form wsparcia osób z niepełnosprawnościami zapewniających możliwość korzystania każdej osobie

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

z niepełnosprawnością z wolności i praw człowieka na zasadzie równości z innymi.

Niniejszy standard asystencji osobistej osoby z niepełnosprawnością (AOON) jest odpowiedzią na potrzeby osób z niepełnosprawnościami zidentyfikowane podczas diagnoz środowiskowych realizowanych w latach 2020 i 2021 oraz na podstawie dotychczas opracowanych raportów, przeprowadzonych analiz, wyników i efektów projektów realizowanych w tym obszarze. W ramach przeprowadzonej analizy obecnego systemu wsparcia oraz prac zespołów eksperckich Partnerzy przygotowali propozycję rozwiązań gwarantujących realizację osobom z niepełnosprawnością prawa do niezależnego życia.

Niniejszy instrument jest elementem pakietu rozwiązań, które tworzą spójną całość, są komplementarne i nawzajem się uzupełniają. Są to następujące propozycje, które powstały w ramach projektu:

- Standard usługi asystencji osobistej osoby z niepełnosprawnością,
- Standardy funkcjonowania warsztatów terapii zajęciowej,
- Asysta prawna jako element systemu wsparcia korzystania ze zdolności do czynności prawnych,
- Fundusze powiernicze,
- System wsparcia osób o złożonych potrzebach w komunikowaniu się wymagających wspomagających i alternatywnych metod komunikacji (AAC),
- Mobilny doradca włączenia społecznego,
- Wsparcie zamiast opieki – poszerzone wsparcie wytchnieniowe,
- Budżet osobisty.

Punktem wyjścia, a zarazem tłem wszystkich propozycji wyżej wskazanych instrumentów są Konwencja ONZ o prawach osób niepełnosprawnych (Dz.U. z 2012 r. poz. 1169 z późn. zm.; dalej też: Konwencja) oraz stanowiska Komitetu ds. praw osób z niepełnosprawnościami (dalej też: Komitet). Najistotniejsze w pracy

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

zespołów eksperckich było poszukiwanie takich rozwiązań, które są zgodne z Konwencją i faktycznie przyczyniają się do możliwości prowadzenia niezależnego życia przez osoby z różnymi niepełnosprawnościami, bez względu na stopień i rodzaj niepełnosprawności.

Analiza niniejszego opracowania powinna zostać poprzedzona kilkoma uwagami.

- 1.** Standard asystencji osobistej ma charakter propozycji i jego ostateczny kształt zostanie opracowany po przeprowadzonych konsultacjach i rocznym pilotażu (patrz poniżej). Instrumenty wypracowane w projekcie zawierają rekomendacje i uzasadnienia niezbędnych zmian prawnych w celu wdrożenia konkretnych rozwiązań, ale nie są projektami aktów prawnych, których opracowanie zostało przewidziane na 2023 rok.
- 2.** Opisy instrumentów wypracowanych w projekcie różnią się zarówno co do poziomu swojej szczegółowości, jak i co do zakresu. Wynika to przede wszystkim z różnorodności otoczenia prawnego konkretnych propozycji oraz ich charakteru. Niektóre prezentowane rozwiązania są zupełnie nieznane obecnemu systemowi wsparcia (np. asysta prawna), będą wymagały głębokiej jego reformy, a ich opis jest uszczegółowioną rekomendacją możliwych kierunków rozwiązań. Inne instrumenty są modyfikacją istniejących form wsparcia i z tego powodu możliwe było zaproponowanie konkretnych i szczegółowych rozwiązań.
- 3.** W ramach konsultacji środowiskowych wypracowanych propozycji zostały przeprowadzone warsztaty konsultacyjne, wywiady grupowe, wywiady indywidualne oraz zebrano opinie nt. poszczególnych instrumentów poprzez specjalną stronę konsultacyjną (wlaczeniespoleczne.pl). Zebrane głosy i stanowiska posłużyły do uzupełnienia i modyfikacji przedstawionych propozycji.
Czas trwania: październik 2021-styczeń 2022.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- 4.** Instrumenty wypracowane w projekcie zostaną poddane pilotażowi w celu przetestowania przyjętych rozwiązań. Będzie on obejmował wybrane ich elementy, możliwe do testowania w ramach obowiązującego porządku prawnego, czyli bez zmian prawnych niemożliwych do przeprowadzenia w ramach rocznego okresu pilotażu.
- 5.** Czas trwania: luty 2022-styczeń 2023.
- 6.** Efektem pilotażu będzie modyfikacja propozycji instrumentów.
Czas trwania: luty 2023-kwiecień 2023.
- 7.** Zmodyfikowane instrumenty zostaną skierowane do ponownych konsultacji środowiskowych w celu uzyskania rozwiązań najbardziej adekwatnych do potrzeb.
Czas trwania: maj-lipiec 2023.
- 8.** Wypracowanie ostatecznego kształtu projektów rozwiązań prawnych obejmie opracowanie projektów aktów normatywnych i upowszechnianie efektów projektu.
Czas trwania: sierpień-grudzień 2023.

Wszystkie planowane w projekcie działania odbywają się z udziałem osób z niepełnosprawnościami, w konsultacji z całym środowiskiem osób z niepełnosprawnościami, z poszanowaniem zasady „nic o nas bez nas”.

Informacje o projekcie: www.wlaczeniespoleczne.pl.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

1. Wprowadzenie

Asystencja osobista osób z niepełnosprawnościami (AON¹, *personal assistance*) jest konsekwencją uznania podmiotowości osób z niepełnosprawnościami oraz idącej za tym konieczności budowania takiego systemu wsparcia, w którym sama osoba z niepełnosprawnością czy też osoba wymagająca wsparcia znajduje się w centrum uwagi tego systemu. Jest to podejście skoncentrowane na osobie (*person centered approach*). Wynikiem takiego podejścia jest zapewnienie osobie z niepełnosprawnością maksymalnej możliwości decydowania o wsparciu, poprzez określenie swoich potrzeb związanych z wyrównaniem szans i możliwością prowadzenia niezależnego życia w społeczności lokalnej.

Dotychczas obowiązujący i dominujący w Polsce paradygmat niepełnosprawności oparty o model medyczny i charytatywny koncentrował się na zabezpieczeniu podstawowych potrzeb osób z niepełnosprawnościami i miał gwarantować minimum egzystencji. O otrzymaniu wsparcia w wielu przypadkach decydowało spełnianie kryteriów (np. dochodowych) z zakresu pomocy społecznej, a samo wsparcie ukierunkowane było na rehabilitację społeczną i zawodową.

Idea niezależnego życia oraz pojęcie asystencji osobistej wynikające wprost z Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych wymagają zmiany obowiązującego paradygmatu niepełnosprawności na prawo człowieka.

Artykuł 19 Konwencji² stanowi:

„Państwa-Strony Konwencji uznają równe prawo wszystkich osób z niepełnosprawnościami do życia w społeczności lokalnej, wraz z prawem dokonywania wyborów, na równi z innymi osobami, oraz podejmą skuteczne i odpowiednie środki w celu ułatwienia pełnego korzystania

¹ Skrót AON w niniejszym opracowaniu, w zależności od kontekstu, oznacza albo asystencję osobistą osoby z niepełnosprawnością, albo asystenta osobistego osoby z niepełnosprawnością.

² Tłumaczenie Konwencji za: Adam Zawisny, 2020.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

przez osoby z niepełnosprawnościami z tego prawa oraz ich pełnego włączenia i udziału w społeczności lokalnej, w tym poprzez zapewnienie, że:

- a) osoby z niepełnosprawnościami będą miały możliwość wyboru miejsca zamieszkania i podjęcia decyzji co do tego, gdzie i z kim będą mieszkać, na zasadzie równości z innymi osobami, a także, że nie będą zobowiązane do mieszkania w szczególnych warunkach,
- b) osoby z niepełnosprawnościami będą miały dostęp do szerokiego zakresu usług wspierających świadczonych w domu lub w miejscach zapewniających zakwaterowanie oraz do innych usług wspierających, świadczonych w społeczności lokalnej, w tym do asystencji osobistej niezbędnej do życia i włączenia w społeczność lokalną oraz zapobiegającej izolacji i segregacji od społeczności lokalnej,
- c) świadczone w społeczności lokalnej usługi i urządzenia dla ogółu ludności będą dostępne dla osób z niepełnosprawnościami, na zasadzie równości z innymi osobami oraz będą odpowiadać ich potrzebom”.

Zgodnie z Komentarzem generalnym nr 5 Komitetu ONZ ds. praw osób z niepełnosprawnościami na temat niezależnego życia i bycia częścią społeczności:

„Asystencja osobista osób z niepełnosprawnościami odnosi się do dopasowanego do użytkownika wsparcia osób drugich dostępnego dla osoby z niepełnosprawnością, stanowiącego narzędzie, które umożliwia niezależne życie. Choć modele świadczenia asystencji osobistej osób z niepełnosprawnościami mogą być zróżnicowane, istnieją pewne elementy, które odróżniają tę formę wsparcia od pozostałych, mianowicie:

(i) finansowanie asystencji osobistej osób z niepełnosprawnościami odbywać się musi w oparciu o spersonalizowane kryteria oraz przy wzięciu pod uwagę zawartych w prawach człowieka standardów godnego zatrudnienia. Środki finansowe z przeznaczeniem na opłacenie wszelkiej

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

potrzebnej pomocy muszą być przyznane osobie z niepełnosprawnością i przez nią wydatkowane. Asystencja opiera się na indywidualnej ocenie potrzeb i okoliczności życiowych. Indywidualizacja usług nie może prowadzić do ograniczenia środków lub do ponoszenia odpłatności własnej.

(ii) Usługi te podlegać muszą kontroli osoby z niepełnosprawnością, w takim znaczeniu, że to ta osoba zamawia usługi od jednego z wielu wykonawców bądź pełni rolę pracodawcy. Osoby z niepełnosprawnością mają możliwość dokładnego dopasowania tej usługi do swoich potrzeb, czyli do decydowania o tym, kto, jak, kiedy i w jaki sposób świadczy usługę, mają one również możliwość instruowania osób tę usługę świadczących.

(iii) Asystencja osobista osób z niepełnosprawnościami to relacja „jeden na jeden”. Asystenci muszą być pozyskiwani, szkoleni i nadzorowani przez osobę, która otrzymała asystencję. Asystentami nie należy „dzielić się” z innymi bez całkowitej i dobrowolnej zgody osoby, która otrzymała asystencję. Taki proceder może bowiem ograniczyć samodzielne i spontaniczne życie w społeczności.

(iv) Samodzielne decydowanie o warunkach świadczenia usługi. Osoby z niepełnosprawnościami, które wymagają asystencji, mogą samodzielnie decydować o tym, w jakim stopniu chcą kontrolować świadczenie usługi, kontrolę tę mogą one dostosować do własnych preferencji oraz okoliczności życiowych. Nawet w przypadku gdy delegujemy odpowiedzialność „pracodawcy”, to osoba z niepełnosprawnością zawsze pozostaje w centrum podejmowanych decyzji dotyczących wsparcia, to ona pozostaje tą, w której stronę kierowane są wszelkie pytania i której preferencje należy respektować. Kontrola asystencji osobistej osób z niepełnosprawnościami może odbywać się za pośrednictwem wspieranego podejmowania decyzji”.

W niniejszym dokumencie opisany jest standard ogólny świadczenia usługi asystencji osobistej, sposób jej formalnej organizacji i koordynacji. Należy wyraźnie podkreślić, że sposób realizacji usługi oraz jej zakres za każdym razem określany jest przez osobę z niepełnosprawnością korzystającą

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

z asystencji osobistej lub z udziałem jej faktycznego opiekuna, o ile osoba z niepełnosprawnością nie jest w stanie samodzielnie określić zakresu i częstotliwości wsparcia.

Poniżej znajdują się wypowiedzi osób z różnymi niepełnosprawnościami oraz ich opiekunek/opiekunów na temat doświadczeń związanych z korzystaniem z usług asystencji osobistej. Wypowiedzi pochodzą z ankiet przeprowadzonych wśród uczestników i użytkowników Programu „Asystent osobisty osoby niepełnosprawnej” oraz Programu „Opieka wytchnieniowa”.

„Asystent osobisty wspiera mnie w mojej pracy zawodowej. Bez niego jako osoba niewidząca nie byłabym w stanie prowadzić własnej kancelarii ani nie mogłabym w pełni realizować się jako adwokat. Asystent jest moimi oczami, jest moim przewodnikiem. Wykonuje zarówno moje polecenia, ale też sam, znając już moje potrzeby, udziela mi wszystkich informacji np. na temat otoczenia, których ja nie widzę, a które są dla mnie istotne. Ważne jest to, że nie muszę już prosić o pomoc, a mogę to wsparcie otrzymać bezpłatnie w ramach programu AONN”.

Pani Małgorzata, adwokat, osoba niewidząca

„Mój dorosły syn przez 32 lata był tylko w towarzystwie moim i żony. Ale my już nie mamy tyle siły, aby chodzić z nim na spacer i wycieczki. Nie interesują nas filmy w kinie i nie mamy sił grać z nim w piłkę czy jeździć na rowerze. Syn najpierw miał wolontariusza, który przychodził na 2 godziny w tygodniu, ale to trwało 2 lata. Teraz ma asystenta osobistego, który z nim spędza dużo czasu i organizuje mu atrakcje, takie jak syna interesują. Jeżdżą na wycieczki, chodzą do kina i na imprezy sportowe. Syn bardzo lubi być z asystentem, jest szczęśliwy, jak on przychodzi. Teraz dopiero może żyć chociaż trochę samodzielnie i bez rodziców”.

Pan Stanisław, ojciec pana Jakuba – osoby z niepełnosprawnością intelektualną

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

„Kiedy asystentka przychodzi do nas do domu i zabiera córkę na zajęcia, to ja mam czas dla siebie np. mogę zrobić zakupy albo odwiedzić przyjaciółkę. Córka ma 14 lat, ma niepełnosprawność słuchu, asystentka posługuje się polskim językiem migowym (PJM) i dzięki temu córka może samodzielnie chodzić z nią do miasta i realizować swoje pasje. Nie tylko towarzyszy jej w drodze na zajęcia, ale również towarzyszy jej w czasie zakupów i pomogła jej dostać się do drużyny judo. Asystentka wspiera ją podczas tych zajęć i jeździ z nią na zawody”.

Pani Violetta, mama 14-letniej Poli

„Nazywam się Ania i moi rodzice już nie żyją. Tata umarł nagle i zostałam całkiem sama. Bałam się bardzo, bo mój inny kolega, jak jego brat umarł, to od razu go zabrali do domu pomocy i już się z nim nie widziałam i nie wiem, co u niego słyszeć. Ale ja chodzę do WTZ i oni tam wszystko tak zrobili, że przychodziła do mnie codziennie asystentka i pomagała mi sprzątać, robić zakupy, gotować. Wieczorem do mnie dzwoni, czy wszystko dobrze, i rano też dzwoni, żeby mnie obudzić i zapytać, czy potrzebuję pomocy, czy sama pójdę do WTZ. Bardzo się cieszę, że mogę mieszkać sama, i wiem, że moja asystentka nigdy mnie nie zostawi samej i zawsze robi to, czego ja nie mogę”.

Pani Anna, osoba z niepełnosprawnością intelektualną, lat 45

Powyższe wypowiedzi pokazują, jakie znaczenia ma dla osób z niepełnosprawnościami i ich bliskich usługa asystencji osobistej oraz w jaki sposób wspiera je w prowadzeniu niezależnego życia.

Ponadto wartością dodaną wynikającą z wprowadzenia usług asystencji osobistej jest zdobycie przez osoby z nich korzystające nowych kompetencji i umiejętności związanych ze współpracą, komunikacją interpersonalną oraz zarządzaniem pracą innych osób i pełnieniem

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

obowiązków pracodawcy (w przypadku samodzielnego zatrudnienia asystenta osobistego przez osobę z niepełnosprawnością).

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

2. Zakres podmiotowy, przedmiotowy, przestrzenny i czynnościowy usług asystencji osobistej

Poniższa część zawiera opisy następujących zakresów usług asystencji osobistej:

- podmiotowy, w tym współpraca z najbliższym otoczeniem;
- przedmiotowy, w tym mechanizm profilowania wsparcia, odpowiadający na indywidualne potrzeby osoby z niepełnosprawnością, ścieżka wsparcia, sposób doboru i dostosowania narzędzi i metod udzielanego wsparcia, etapy udzielania wsparcia;
- przestrzenny;
- czynnościowy.

2.1. Zakres podmiotowy

Do korzystania z usług AOON uprawnione powinny być (wg kryterium niepełnosprawności):

- osoby z poważnymi i trwałymi trudnościami natury fizycznej, sensorycznej lub psychicznej,
- osoby z niepełnosprawnością intelektualną lub osoby w spektrum autyzmu.

Nie jest konieczne posiadanie orzeczenia o niepełnosprawności wydanego zgodnie z prawem krajowym. Okoliczności wymienione w ww. punktach ustala komisja, która może uwzględnić dokumenty lekarskie, psychologiczne, pedagogiczne i inne.

Do korzystania z usług AOON uprawnione są zarówno osoby dorosłe, jak dzieci i młodzież. Decyzja w sprawie ewentualnego ustanowienia górnej granicy wieku dla użytkowników AOON jest bardzo trudna i wymaga pogłębionych analiz, w szczególności pod kątem finansowym.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Poniżej wskazano najczęstsze warianty odnośnie do górnego wieku korzystania z AON wraz ze skrótowym określeniem ich zalet i wad:

- użytkownikiem AON może być każda osoba z niepełnosprawnością, w tym nabytą w związku ze starzeniem się – jest to rozwiązanie najbardziej spójne z zasadami włączenia społecznego oraz odpowiada na zachodzące w Polsce procesy demograficzne i znaczne zapotrzebowanie seniorów na wsparcie w realizacji codziennych czynności i aktywności; ten ostatni aspekt został podkreślony m.in. w raporcie Biura Rzecznika Praw Obywatelskich dotyczącym zapotrzebowania obywateli RP na korzystanie z usług AON (2017). Należy jednak zwrócić uwagę na bardzo znaczący koszt finansowy wprowadzenia tego wariantu – znamienym jest, iż nie wprowadzono go na chwilę obecną w żadnym z państw, w których usługa AON od wielu lat realizowana jest w sposób systemowy; brak ustanowienia górnej granicy wieku dla użytkowników usług AON może też ograniczyć ich faktyczną dostępność, w wymiarze zgodnym z indywidualnymi potrzebami, dla osób potrzebujących najbardziej kompleksowego i intensywnego wsparcia, niebędących seniorami;
- użytkownikiem AON może być każda osoba z niepełnosprawnością, u której powstanie niepełnosprawności nie jest związane z procesem starzenia się organizmu (nawet jeśli nastąpiło np. po 65 roku życia) – taki wariant niweluje większość ryzyk związanych z wprowadzeniem rozwiązania opisanego powyżej; należy jednak zauważyć, że w wielu przypadkach ocena, czy niepełnosprawność jednostki jest skutkiem starzenia się organizmu, może okazać się w praktyce arbitralna, dyskusyjna lub trudna do przeprowadzenia; ponadto bez realnego wsparcia pozostaną seniorzy, których niepełnosprawność pojawiła się w związku ze starzeniem się (np. demencja);
- użytkownikiem AON może być każda osoba z niepełnosprawnością, która nabyła niepełnosprawność przed ukończeniem 65 roku życia –

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

taki wariant jest najczęściej spotykanym spośród analizowanych rozwiązań zagranicznych; występuje m.in. w Słowenii, Szwecji i Regionie Flamandzkim (części Królestwa Belgii); głównym mankamentem tego wariantu jest arbitralny charakter granicy 65 roku życia; w tym wariantcie AON nie może stanowić narzędzia deinstytucjonalizacji wsparcia osoby z niepełnosprawnością, których niepełnosprawność powstała po ukończeniu 65 roku życia.

Powyższe warianty nie są wyczerpujące, jednakże niektóre pojawiające się w dyskursie wydały się dla autorów opracowania zbyt dyskryminujące (np. zakończenie świadczenia usług AON dla osoby z niepełnosprawnością wraz z osiągnięciem 65 roku życia) lub nieprzystające do aktualnej rzeczywistości świadczenia usług asystenckich w Polsce (np. z usług AON po 65 roku życia mogą korzystać jedynie osoby, które rozpoczęły korzystanie z nich przed ukończeniem tego wieku).

Z usług AON mogą korzystać, z zastrzeżeniem kryteriów wskazanych już wcześniej, wyłącznie osoby potrzebujące wsparcia asystenta osobistego w realizacji podstawowych czynności codziennych w co najmniej jednym z poniższych zakresów:

- higiena osobista,
- jedzenie,
- ubieranie się i rozbieranie,
- komunikowanie się z innymi i kontakty społeczne,
- przemieszczanie się,
- prowadzenie gospodarstwa domowego.

Usługi AON mogą dotyczyć innych zakresów wsparcia niż powyższe, ale tylko powyższe liczyć się będą do ustalania minimalnego godzinowego zakresu wsparcia w zaspokajaniu potrzeb, uprawniającego do korzystania z usług AON (30 h/mies.). Należy tu uwzględnić nie tylko całkowitą niemożność wykonania danej czynności samodzielnie, ale także istotne

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

utrudnienia w jej wykonywaniu, np. wydłużenie czasu potrzebnego na wykonanie.

W razie potrzeby z usług asystenta osobistego oraz tłumacza języka migowego można korzystać jednocześnie (przesłanką do tego może być np. niepełnosprawność sprzężona).

Asystent nie powinien jednak przejmować roli tłumacza języka migowego. Znajomość polskiego języka migowego (ewentualnie systemu językowo-migowego) stanowi jednak istotny zasób kompetencyjny asystenta, który umożliwi mu efektywne wspieranie w życiu codziennym osób posługujących się tymi formami komunikacji. Dokonywanie tłumaczeń z języka migowego i na ten język może być elementem towarzyszącym innym pracom asystenta wykonywanym dla użytkownika języka migowego, jednak nie powinno być elementem dominującym.

Z prawa do asystencji osobistej mogą skorzystać osoby z niepełnosprawnością, które spełniają następujące kryteria prawne:

- są obywatelami/obywatelkami RP lub mają prawo stałego pobytu na terytorium RP;
- są obywatelami/obywatelkami państw członkowskich UE i zamierzają przebywać w Polsce min. 1 rok, i mogą to udowodnić (np. przedstawić pozwolenie na pracę lub dokumenty poświadczające uzyskanie stypendium);
- cudzoziemcy, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy, ochronę uzupełniającą lub zezwolenie na pobyt czasowy udzielone w związku z okolicznością, o której mowa w art. 159 ust. 1 pkt 1 lit. c lub d ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach – przez czas trwania pobytu na terytorium RP, o ile usługa AOOD jest świadczona na terytorium RP;
- są osobami z pełną lub ograniczoną zdolnością do czynności prawnych lub osobami ubezwłasnowolnionymi (do czasu zniesienia w Polsce instytucji ubezwłasnowolnienia i zastąpienia jej systemem wspieranego podejmowania decyzji).

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Przy ustalaniu prawa do AOOD nie występuje kryterium dochodowe, a sama usługa jest w pełni bezpłatna, zgodnie z wymogami Konwencji i Komentarza generalnego nr 5.

Prawo do usługi AOOD realizowanej zgodnie z indywidualnymi potrzebami musi faktycznie obejmować także osoby:

- potrzebujące realizacji AOOD w bardziej intensywnym trybie, w tym trybie całodobowym, również wsparcia świadczonego przez kilku asystentów w tym samym czasie;
- które ze względu na ich stan (wskutek np. znacznej lub głębokiej niepełnosprawności intelektualnej, spektrum autyzmu, poważnego kryzysu psychicznego) nie są w stanie podjąć decyzji o preferowanym sposobie organizacji i realizacji usług AOOD ani przekazywać instrukcji asystentowi; wskutek ww. okoliczności potrzebują intensywnego i kompleksowego wsparcia w podejmowaniu decyzji.

Prawo do AOOD musi przysługiwać także osobom, których rodzice, małżonkowie lub inni członkowie rodzin, sprawując nad nimi opiekę, mają ustalone prawo do: świadczenia pielęgnacyjnego, specjalnego zasiłku opiekuńczego lub zasiłku dla opiekuna. Co do zasady, rodzice i inni członkowie rodzin osób z niepełnosprawnością nie powinni świadczyć dla nich usług AOOD. Taka powszechna możliwość byłaby w praktyce sprzeczna z zasadami określonymi w Komentarzu generalnym nr 5 do Konwencji: sprawowania kontroli nad realizacją usług AOOD przez ich użytkownika oraz samodzielnego decydowania przez nich o warunkach świadczenia usługi. Spełnienie tych warunków w odniesieniu do usług asystenckich świadczonych dla członków własnych rodzin w większości przypadków byłoby bardzo trudne lub wręcz niemożliwe z uwagi na:

- sprawowanie władzy rodzicielskiej nad tymi osobami: w odniesieniu do osób niepełnoletnich w wymiarze prawnym i faktycznym, w odniesieniu do osób pełnoletnich – w wymiarze faktycznym, a w odniesieniu do osób ubezwłasnowolnionych – także prawnym;

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

niemożliwe jest faktyczne decydowanie przez osobę z niepełnosprawnością o tym, w jaki sposób rodzic lub opiekun faktyczny pełniący jednocześnie rolę asystenta osobistego ma realizować wsparcie; co więcej, niemożliwe (lub co najmniej bardzo trudne) w praktyce byłoby w tym przypadku także egzekwowanie, czy usługi AON są wykonywane zgodnie z instrukcjami ich użytkownika;

- zależności osoby z niepełnosprawnością od wsparcia rodziców lub opiekunów faktycznych w zakresie wykonywania codziennych czynności oraz zależności ekonomicznej wielu osób z niepełnosprawnością od rodziców lub innych członków rodzin – to właśnie usługi AON wykonywane przez asystenta/asystentów spoza kręgu najbliższej rodziny osoby z niepełnosprawnością stanowią mają instrument służący do zniesienia lub przynajmniej znacznego ograniczenia takiej zależności.

Należy jednocześnie wskazać, że powszechne pełnienie roli asystentów osobistych osób z niepełnosprawnością przez osoby pobierające wymienione wcześniej świadczenia ze względu na te osoby z niepełnosprawnością oznaczałoby w praktyce podwójne finansowanie tego zadania z budżetu państwa.

Równocześnie, mając na uwadze potrzebę dopasowania usług AON do indywidualnych potrzeb i sytuacji życiowych ich użytkowników, nie należy całkowicie wykluczać możliwości pełnienia przez rodziców i innych członków rodzin osób z niepełnosprawnością (także posiadających ustalone prawo do wspomnianych wcześniej świadczeń) roli ich asystentów osobistych. Możliwość taka powinna pojawiać się w przypadku stwierdzenia przez komisję ustalającą prawo konkretnej osoby z niepełnosprawnością do korzystania z usług AON:

- potrzeby szczególnie intensywnego i/lub kompleksowego wsparcia w zakresie AON

i/lub

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- potrzeby intensywnego i/lub kompleksowego wsparcia w zakresie podejmowania decyzji dotyczących organizacji i realizacji usług AON.

Omawiana tu możliwość powinna zostać obwarowana zasadą, iż usługi AON może wykonywać w tym samym czasie nie więcej niż 1 rodzic lub opiekun faktyczny danej osoby z niepełnosprawnością oraz że osoba, o której mowa powyżej, nie może być jedyną osobą realizującą usługi AON dla danej osoby (tzn. że w tym samym okresie na rzecz danego użytkownika AON musi równolegle pracować inny asystent lub asystenci). Rodzice i inni członkowie rodzin osób z niepełnosprawnością realizujący na ich rzecz usługi AON muszą, tak jak pozostali asystenci, przejść szkolenie ogólne dla asystentów osobistych. Z uwagi na często ograniczone możliwości poznawcze, decyzyjne i komunikacyjne osób z niepełnosprawnością korzystających ze wsparcia rodziców jako swoich asystentów osobistych należy zakładać, że te osoby z niepełnosprawnością w większości nie będą w stanie przeprowadzić dla tej grupy asystentów szkolenia szczegółowego.

Należy zapewnić, że w zakresie korzystania z usługi asystenta osobistego osoby z niepełnosprawnością nie będą miały ograniczonej możliwości podejmowania niezależnego życia z uwagi na to, że ich opiekunowie otrzymują świadczenia za opiekę nad nimi. Równolegle, nie może dochodzić do sytuacji, w których opiekun faktyczny osoby z niepełnosprawnością pobiera w związku ze sprawowaniem opieki nad tą osobą świadczenie pielęgnacyjne lub inne podobne świadczenia, a dana osoba korzysta ze wsparcia AON w trybie 24/7. Dlatego rekomendujemy zmniejszanie wysokości świadczenia pielęgnacyjnego proporcjonalnie do liczby godzin otrzymanej asystencji osobistej (tzw. suwak) i ograniczenie czasowe możliwości korzystania z usług AON przez ww. osoby do wymiaru maksymalnie 12 godzin na dobę. Ostateczną decyzję w przedmiotowej sprawie podejmowałyby komisje ustalające prawo osoby z niepełnosprawnością do korzystania z usług AON po uwzględnieniu wszelkich okoliczności wynikających z indywidualnej sytuacji życiowej

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

danej osoby. Jednocześnie zasadne będzie podjęcie takich zmian w przepisach prawa dotyczących świadczenia pielęgnacyjnego dla opiekunów osób z niepełnosprawnością, które umożliwią im podejmowanie pracy zawodowej przynajmniej w niepełnym wymiarze godzin – bez ograniczania wysokości świadczenia lub w ramach zasady „złotówka za złotówkę”.

Za wprowadzeniem opisanych powyżej ograniczeń przemawia także ryzyko, iż – w wypadku braku ww. ograniczeń w realizacji usług AOOD przez opiekuna – gminy, które nie dysponują odpowiednimi zasobami asystentów osobistych na swoim terenie mogłyby wywierać presję na opiekunów faktycznych osób z niepełnosprawnością, aby formalnie podejmowali oni tę rolę.

Przepisy znacznie ograniczające możliwość pracy jako AOOD dla własnych (także pełnoletnich) dzieci, rodziców lub innych członków rodziny (a także osób faktycznie prowadzących wspólne gospodarstwo domowe z użytkownikami usług AOOD) pobierających z tytułu opieki nad nimi świadczenia pieniężne zawarte w projektowanej ustawie o AOOD powinny zostać obwarowane *vacatio legis* trwającym minimum 6 miesięcy, ale nie dłużej niż 2 lata.

Z uwagi na fakt, iż realizowana w sposób systemowy (pozaprojektowy) AOOD stanowi w Polsce *novum*, a rynek usług AOOD dopiero się tworzy, zasadne będzie ustanowienie w przepisach ustawy o AOOD okresu przejściowego (minimum 1 rok, maksimum 2 lata), w którym osoby pobierające świadczenia pieniężne za wsparcie danej osoby z niepełnosprawnością, także mogłyby być asystentami osobistymi dla tych osób, o ile usługi AOOD realizowane byłyby w porze nocnej (np. między godziną 22 a 6) lub w ramach zastępstw za asystenta regularnie świadczącego usługi na rzecz danej osoby z niepełnosprawnością, lecz trwających nieprzerwanie nie dłużej niż np. przez 3 miesiące.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

2.2. Zakres przedmiotowy

Mechanizm profilowania wsparcia oparty jest na potrzebach, planach i możliwościach osoby z niepełnosprawnością opisanych w formularzu autodiagnozy potrzeb.

Należy podkreślić, iż korzystanie z asystencji osobistej przez osoby z niepełnosprawnością będzie mieć dla zdecydowanej większości jej użytkowników charakter długotrwały, a dla bardzo wielu użytkowników trwać będzie przez całe ich życie. Korzystanie z AON ma prowadzić do zwiększenia jakości życia osób z niepełnosprawnością i ich niezależności, a nie do osiągnięcia określonych celów terapeutycznych lub rehabilitacyjnych, które zdefiniują specjaliści.

Przed rozpoczęciem współpracy asystent poznaje styl życia osoby, którą będzie wspierał, schemat jej dnia, sposób komunikowania się, oczekiwania i wytyczne, a w przypadku dzieci – także oczekiwania i wytyczne ich opiekunów prawnych.

Usługi asystencji osobistej muszą być monitorowane, aby zapewnić wysoką jakość usługi oraz jej zgodność z zawartym kontraktem. Należy położyć nacisk na uzgodnienia i relację osoby z niepełnosprawnością z asystentem. Asystent podejmuje swoje działania na zlecenie osoby z niepełnosprawnością i działa według jej instrukcji.

Osoby z niepełnosprawnością powinny mieć dostęp do doradztwa wzajemnego (*peer counseling*), a asystenci – do superwizji. Organizacja tych form wsparcia powinna należeć do usługodawcy dostarczającego usługi AON. Jeśli osoba z niepełnosprawnością sama pełni rolę pracodawcy dla swojego asystenta, powinna mieć dostęp do doradztwa wzajemnego organizowanego:

- docelowo przez organizacje osób z niepełnosprawnościami w rozumieniu Komentarza generalnego nr 7 Komitetu ONZ ds. praw osób z niepełnosprawnościami lub organizacje rodziców/opiekunów osób z niepełnosprawnościami niemogących się samodzielnie reprezentować, spełniających kryteria zawarte w ww. Komentarzu;

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- w okresie przejściowym także przez organizacje pozarządowe, instytucje i podmioty, których kadra posiada odpowiednie doświadczenie i kwalifikacje.

Superwizje muszą być prowadzone przez osoby posiadające odpowiednie doświadczenie i kwalifikacje. Koszt superwizji asystenta powinien być kosztem składowym ogólnego kosztu asystencji osobistej, finalnie finansowanym w ramach budżetu osobistego. Usługodawca realizujący usługi AON musi posiadać zasoby kadrowe i organizacyjne pozwalające na organizację co najmniej jednej superwizji grupowej dla asystentów u niego zatrudnionych lub z nim współpracujących.

Etapy wsparcia

Etap pierwszy – przed rozpoczęciem korzystania z usług AON:

1. Opracowanie indywidualnego planu wsparcia:

Przeprowadzenie szczegółowej autodiagnozy potrzeb osoby z niepełnosprawnością w zakresie niezbędnego wsparcia asystenckiego. Formularz obejmuje grupy czynności i zawiera pytania o czas potrzebny na wykonanie danej czynności w skali dnia oraz ile razy na dobę i o jakich porach dnia w skali tygodnia i miesiąca potrzebne jest wsparcie w wykonaniu danej czynności. Dane zawarte w autodiagnozie pozwolą na określenie niezbędnej liczby godzin wsparcia ustalonej odpowiednio w skali doby, tygodnia i miesiąca. Szczegóły autodiagnozy opisane są w rozdz. 7 „Schemat indywidualnej diagnozy potrzeb użytkownika usług”.

2. Wybór przez osobę z niepełnosprawnością formy zatrudnienia asystenta/asystentów spośród wskazanych poniżej:

- osoba z niepełnosprawnością jako bezpośredni pracodawca dla asystenta,
- członkostwo w kooperatywie osób z niepełnosprawnością zajmującej się realizacją usług AON i/lub zarządzaniem nimi,

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- korzystanie z usług realizowanych bezpośrednio przez gminy,
- korzystanie z oferty organizacji pozarządowych i przedsiębiorstw społecznych.

Zasadniczo osoba z niepełnosprawnością powinna wybrać dla siebie jedną z powyższych form. Możliwość równoległego korzystania z kilku z nich powinna zostać zarezerwowana dla użytkowników AON korzystających z bardziej intensywnego wsparcia, np. min. 12 godzin na dobę.

Wsparcie w dokonaniu przez użytkownika AON wyboru spośród powyższych wariantów docelowo realizowane będzie przez osoby zajmujące się doradztwem wzajemnym.

3. Szkolenie z zakresu zasad zarządzania usługami AON i współpracy z asystentem:

Powinno ono być realizowane indywidualnie lub w niewielkich grupach, w trybie stacjonarnym lub zdalnym, przez podmiot, który osoba z niepełnosprawnością wybrała spośród wymienionych w poprzednim podpunkcie jako usługodawcę. Jeśli osoba z niepełnosprawnością decyduje się pełnić rolę pracodawcy swojego asystenta, musi ukończyć szkolenie wprowadzające do roli pracodawcy AON, realizowane przez podmiot zajmujący się zarządzaniem usługami AON lub organizację osób z niepełnosprawnościami w rozumieniu Komentarza generalnego nr 7.

System szkolenia i materiałów będzie scentralizowany. Docelowo podmioty te powinny znajdować się na liście prowadzonej przez Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych i być certyfikowane na podstawie uznania doświadczenia w zakresie zarządzania usługami AON. Szczegóły certyfikacji powinny być ustalone w toku prac ustawowych nad AON.

Jeśli osoba z niepełnosprawnością nie decyduje się pełnić roli pracodawcy, otrzymuje wsparcie wybranego przez siebie

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

usługodawcy w ustaleniu zasad trójstronnego kontraktu i wyborze asystenta.

Osoba z niepełnosprawnością może zatrudniać asystenta osobistego w formie umowy między dwiema osobami fizycznymi, bez konieczności zakładania działalności gospodarczej dla tego celu, docelowo w formule ograniczającej obowiązki podatkowo-składowe.

Etap drugi – w trakcie korzystania z usług AON:

1. Okresowy monitoring jakości usług prowadzony przez usługodawcę i w razie potrzeby zmiana asystenta, zakresu czynności lub treści kontraktu.

Jeśli osoba z niepełnosprawnością jest bezpośrednim pracodawcą dla swojego asystenta, to za ww. monitoring odpowiedzialne powinno być bezpośrednio powiatowe centrum pomocy rodzinie (PCPR) właściwe terytorialnie z uwagi na miejsce zamieszkania użytkownika AON.

2. W razie potrzeby – zapewnienie mediacji w konfliktach pomiędzy osobą z niepełnosprawnością a asystentem, jest ona dostępna nieodpłatnie, także dla osób będących pracodawcą swojego asystenta.
3. Ewaluacja realizowanych usług AON.
4. Superwizja asystenta.

Zakres czasowy ustalany jest zgodnie z indywidualnymi potrzebami osoby z niepełnosprawnością – od 30 godzin miesięcznie, aż do usługi świadczonej całodobowo. Jest możliwość przyznania wsparcia w większym wymiarze niż całodobowe w razie konieczności wsparcia przez więcej niż 1 asystenta jednocześnie (np. przy czynnościach higienicznych).

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

2.3. Zakres przestrzenny

Ujęcie makro:

- cały obszar RP; zmiana miejsca zamieszkania na terytorium RP nie warunkuje ponownej procedury ustalenia prawa do AOOD, nie może także powodować faktycznej przerwy w możliwości korzystania z usług AOOD;
- poza granicami RP (na zasadach, które należy określić w toku prac nad ustawą o AOOD).

Ujęcie mikro:

- miejsce zamieszkania osoby z niepełnosprawnością;
- wszystkie przestrzenie lokalnych społeczności, w których osoba z niepełnosprawnością realizuje swoje sprawy życiowe;
- instytucje całodobowego pobytu funkcjonujące do momentu zakończenia procesu deinstytucjonalizacji, ale na indywidualnie określonych zasadach i w sposób wspierający deinstytucjonalizację – przejście osoby do wsparcia realizowanego w społeczności lokalnej; asystencja osobista powinna być przede wszystkim realizowana poza instytucją całodobowego pobytu, z jednoczesnym zapewnieniem braku podwójnego finansowania;
- miejsca pracy, nauki, dziennego pobytu osoby z niepełnosprawnością przy uwzględnieniu szczegółowych zasad ich funkcjonowania oraz znowelizowanych pod tym kątem przepisów prawa np. Prawo oświatowe, Kodeks pracy.

Zgodnie z Komentarzem generalnym nr 5 do Konwencji, korzystanie z AOOD nie może być uwarunkowane współistnieniem żadnej innej formy wsparcia albo powiązane z koniecznością korzystania z innej formy wsparcia. W każdej sytuacji, gdy użytkownik innej formy wsparcia chce

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

równolegle skorzystać ze wsparcia AOOD, w szczególności finansowanego z jego budżetu osobistego, ma zagwarantowaną taką możliwość.

2.4. Zakres czynnościowy

Zakres czynnościowy ustalany jest każdorazowo indywidualnie na podstawie autodiagnozy potrzeb osoby z niepełnosprawnością oraz katalogu ról społecznych, które osoba z niepełnosprawnością pełni lub chciałaby pełnić. Jeśli osoba z różnych względów nie potrafi lub nie może określić swoich potrzeb, może w tym zakresie skorzystać ze wsparcia wskazanej przez siebie osoby bliskiej, asystenta prawnego (zgodnie z opracowywanym instrumentem pt. „Asysta prawna”) lub innej formy wspieranego podejmowania decyzji.

2.4.1. Ramowy zakres czynności³

1. Wsparcie w czynnościach samoobsługowych, w tym utrzymaniu higieny osobistej:
 - a) korzystanie z toalety,
 - b) mycie głowy, mycie ciała, kąpiel,
 - c) czesanie,
 - d) golenie,
 - e) wykonanie nieskomplikowanych elementów makijażu,
 - f) obcinanie paznokci rąk i nóg,
 - g) zmiana pozycji, np. przesiadanie się z łóżka lub na łóżko, z krzesła lub na krzesło, fotel, ułożenie się w łóżku, usadzenie w wózku,
 - h) zapobieganie powstawaniu odleżyn lub odparzeń,

³ Za Orylski i in., 2018, zmodyfikowano na potrzeby niniejszego dokumentu.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- i) zmiana pieluchomajtek i wkładów higienicznych,
- j) przygotowanie i spożywanie posiłków i napojów (w tym poprzez PEG i sondę),
- k) sianie łóżka i zmiana pościeli.

2. Wsparcie w wykonaniu czynności zaleconych przez lekarza:

- a) oklepywanie,
- b) stosowanie okładów i kompresów,
- c) zmiana opatrunków,
- d) podawanie leków drogą doustną, doodbytniczą, wziewną (inhalacje) lub przez skórę (wcieranie),
- e) mierzenie temperatury, ciśnienia, poziomu cukru itp.,
- f) realizacja innych zaleceń lekarskich, według wskazań użytkownika,
- g) iniekcja insuliny (tzw. penami insulinowymi),
- h) cewnikowanie (cewnikami jednorazowymi),
- i) realizacja recept lekarskich.

3. Wsparcie w prowadzeniu gospodarstwa domowego i wypełnianiu ról w rodzinie:

- a) sprząatanie mieszkania, w tym urządzeń codziennego użytku i sanitarnych oraz wynoszenie śmieci,
- b) dokonywanie bieżących zakupów (towarzyszenie osobie z niepełnosprawnością w sklepie, np. informowanie jej o lokalizacji towarów na półkach, podawanie towarów z półek, wkładanie towarów do koszyka/wózka sklepowego, niesienie koszyka / prowadzenie wózka osoby z niepełnosprawnością lub wózka sklepowego, pomoc przy kasie),
- c) dokonywanie bieżących zakupów według listy sporządzonej przez osobę z niepełnosprawnością,

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- d) mycie okien,
- e) utrzymywanie w czystości i sprawności sprzętu ułatwiającego codzienne funkcjonowanie (np. wózek, balkonik, podnośnik, kule, elektryczna szczoteczka do zębów, elektryczna golarka etc.),
- f) pranie i prasowanie odzieży i pościeli, ewentualnie ich oddawanie i odbiór z pralni (w obecności osoby z niepełnosprawnością),
- g) podanie dziecka do karmienia, podniesienie, przeniesienie lub przewinięcie go,
- h) zabawa z dzieckiem,
- i) transport dziecka osoby z niepełnosprawnością np. odebranie ze żłobka, przedszkola, szkoły (wyłącznie w obecności osoby z niepełnosprawnością),
- j) transport zwierząt domowych, np. do weterynarza.

4. Przemieszczanie się poza miejscem zamieszkania:

- a) pchanie wózka,
- b) pomoc w pokonywaniu barier architektonicznych np. schody, krawężniki, otwieranie drzwi osobom chodzącym,
- c) pomoc w orientacji przestrzennej osobom niewidomym, słabowidzącym i głuchoniewidomym,
- d) pomoc we wsiadaniu do i wysiadaniu z tramwaju, autobusu, samochodu, pociągu i innych środków transportu,
- e) asystowanie podczas podróży środkami komunikacji publicznej, w tym służącymi do transportu osób niepełnosprawnych oraz taksówkami,
- f) transport samochodem będącym własnością osoby z niepełnosprawnością, członka jej rodziny lub asystenta.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

5. Wsparcie w podejmowaniu aktywności życiowej i komunikowaniu się z otoczeniem:

- a) obsługa komputera, tabletu, telefonu komórkowego i innych urządzeń i przedmiotów służących komunikacji,
- b) wyjście na spacer,
- c) asystowanie podczas obecności osoby z niepełnosprawnością w kinie, teatrze, muzeum, restauracji, kawiarni, wydarzeniu plenerowym etc.,
- d) asystowanie podczas praktyk religijnych, w tym w miejscach kultu religijnego,
- e) załatwianie spraw urzędowych i związanych z poszukiwaniem pracy np. w rozmowie z urzędnikiem w przypadku trudności z werbalnym komunikowaniem się, wsparcie w wypełnianiu formularzy, asysta podczas rozmowy kwalifikacyjnej,
- f) wsparcie techniczne w realizacji obowiązków zawodowych osoby z niepełnosprawnością,
- g) wsparcie w rozmowie z otoczeniem w przypadku trudności z werbalnym komunikowaniem się,
- h) notowanie dyktowanych przez osobę z niepełnosprawnością treści ręcznie i na komputerze,
- i) pomoc w zmianie ubioru i pozycji podczas wizyt lekarskich, zabiegów rehabilitacyjnych, ćwiczeń fizjoterapeutycznych, pobytu na pływalni itp.,
- j) wsparcie w załatwianiu spraw w punktach usługowych w obecności osoby z niepełnosprawnością,
- k) w razie potrzeby wsparcie w zakresie wypełniania ról społecznych i podejmowania codziennych decyzji,
- l) w przypadku osób z niepełnosprawnością intelektualną lub takich, które nie mają doświadczenia w niezależnym

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

decydowaniu o własnej aktywności życiowej, także proponowanie różnych aktywności, działań kształtujących niezbędne kompetencje społeczne, samodzielność, sprawczość, współdziałanie.

Zasadniczo wszelkie usługi AONN powinny być realizowane przy aktywnym udziale użytkownika. Jeśli z uwagi na charakter niepełnosprawności użytkownika taki udział nie jest możliwy, usługi AONN powinny być realizowane w bezpośredniej obecności użytkownika. W określonych okolicznościach (choroba lub kwarantanna użytkownika, bardzo trudne warunki atmosferyczne – w przypadku osób z niepełnosprawnością narządu ruchu i/lub wzroku). Czynnościami realizowanymi przez asystenta bez obecności użytkownika AONN mogą być np.: zakup artykułów pierwszej potrzeby, realizacja recept, nadanie przesyłki w urzędzie pocztowym. Realizacja ww. czynności w ww. okolicznościach powinna być przedmiotem ustaleń pomiędzy użytkownikiem, a asystentem (w razie potrzeby przy zaangażowaniu koordynatora usług AONN). Musi też zostać uregulowana w kontrakcie trójstronnym.

2.4.2. Zakres podstawowych czynności medycznych

W aktualnym stanie prawnym wykonywanie przez asystenta osobistego podstawowych czynności medycznych, nawet niewymagających złożonych kwalifikacji, tj. podawanie leków, iniekcja insuliny penem insulinowym, cewnikowanie (cewnikami jednorazowymi), podawanie pokarmu przez PEG lub sondę czy zmiana opatrunku nie jest legalnie możliwa. Należy jednak zauważyć, że ww. czynności, mimo braku podstawy prawnej, są często z konieczności realizowane przez asystentów osobistych (jest to praktyka innych krajów i jest to merytorycznie i organizacyjnie uzasadnione), co tworzy sytuację fikcji prawnej i jest niebezpieczne zarówno dla użytkowników, jak i dla asystentów. Potrzebne są więc odpowiednie

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

zmiany legislacyjne i dialog z reprezentantami zawodów medycznych, aby asystent osobisty mógł wykonywać ww. czynności zgodnie z prawem, po odpowiednim przeszkoleniu, w taki sposób, jak mogą je wykonywać opiekunowie faktyczni lub osoby samodzielne na samych sobie (np. samocewnikowanie). Fakt, że dana osoba z niepełnosprawnością nie może wykonywać danych czynności samodzielnie na sobie lub też nie ma osoby bliskiej, która może je wykonać, nie może dyskryminować osoby z niepełnosprawnością wobec innych obywateli. Z tego powodu asystent osobisty, rozumiany zgodnie z normami międzynarodowymi jako osoba kompensująca napotykaną trudności w funkcjonowaniu, musi mieć możliwość wykonywania takiego zakresu czynności, które dana osoba z niepełnosprawnością lub jej bliscy mogą wykonywać samodzielnie bez stałego udziału personelu o kwalifikacjach medycznych.

Konkludując, ww. zmiana legislacyjna jest niezbędna, aby móc zapewnić osobom z niepełnosprawnościami asystencję osobistą w formie zgodnej z wymaganiami Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

3. Wytyczne ogólne i szczegółowe dla kandydatów na asystentów osobistych

Wytyczne dla asystentów zostały podzielone na wytyczne ogólne, obejmujące wszystkich asystentów, oraz wytyczne dodatkowe, dotyczące asystentów współpracujących z daną grupą osób z niepełnosprawnościami.

3.1. Wytyczne ogólne

Asystentem osobistym osoby z niepełnosprawnością może zostać każda osoba dorosła wybrana przez osobę z niepełnosprawnością lub rodzica dziecka z niepełnosprawnością.

Asystenci powinni mieć funkcjonalną znajomość języka polskiego w mowie, pożądana jest również znajomość języka polskiego w piśmie.

Asystentem osobistym, zgodnie z zasadami niedyskryminacji, może zostać także osoba w wieku 50+, wybrana przez daną osobę z niepełnosprawnością lub rodzica dziecka z niepełnosprawnością.

Przed rozpoczęciem pracy asystent musi przedstawić aktualne zaświadczenie o niekaralności (wyciąg z Krajowego Rejestru Karnego), z którego wynika, że nie był osobą karaną za przestępstwa umyślne przeciwko życiu lub zdrowiu, rodzinie i opiece, czci i nietykalności cielesnej, wolności seksualnej lub obyczajności oraz przeciwko mieniu⁴.

Kandydat na asystenta nie może również figurować w Rejestrze Sprawców Przestępstw na Tle Seksualnym (RSPTS) W przypadku usług asystenckich na rzecz dzieci i młodzieży ustawy obowiązek sprawdzenia, czy dane zatrudnianej osoby są zamieszczone w RSPTS spoczywa na pracodawcy asystenta osobistego. Możliwość taką powinny mieć również Użytkownicy asystencji osobistej samodzielnie zatrudniający

⁴ Przyszłościowo, dla ułatwienia znalezienia/otrzymania wsparcia asystenckiego, w zakresie legislacyjnym warto rozważyć możliwość zwolnienia kandydatów na asystentów osobistych z opłat za uzyskanie zaświadczenia o niekaralności (wyciąg z Krajowego Rejestru Karnego) lub realizację tego wymogu przez podmiot zatrudniający asystenta osobistego, również z wariantem zwolnienia podmiotu z ww. opłat.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

kandydatów na AON. Ponadto pożądane jest, aby asystent posiadał umiejętności z zakresu technologii informacyjno – komunikacyjnych (w tym obsługi komputera, smartfona, tabletu i komórkowego i innych urządzeń i przedmiotów służących komunikacji).

3.2. Wytyczne dodatkowe

3.2.1. Wytyczne dodatkowe dla asystentów osobistych dzieci z niepełnosprawnościami

Usługi asystencji osobistej świadczone na rzecz dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością powinny być wykonywane z uwzględnieniem kluczowej roli rodzica lub opiekuna prawnego w wyznaczaniu zakresu czynności asystenta i przekazywaniu mu instrukcji. Równocześnie należy pamiętać, że niezależne życie nie jest wartością zarezerwowaną dla osób pełnoletnich, a Komentarz generalny nr 5 Komitetu ONZ ds. praw osób z niepełnosprawnościami jednoznacznie podkreśla w części IV, pkt. 75 i 76, prawo dzieci i nastolatków z niepełnosprawnościami do korzystania z usług asystencji osobistej, zorganizowanych odpowiednio i stosownie do wieku. Przygotowanie do podejmowania niezależnych decyzji rozpoczyna się już w dzieciństwie, a zakres tych decyzji poszerza się zwłaszcza w wieku nastoletnim.

Dlatego też możliwość korzystania z usług asystencji osobistej przez osoby niepełnoletnie stanowi istotny element ich przygotowania do życia w lokalnej społeczności jako osoby dorosłe. Sposób realizacji wsparcia osoby niepełnoletniej przez jej asystenta osobistego powinien z jednej strony uwzględniać jej bezpieczeństwo i możliwości związane z wiekiem (lub w wypadku osób od 13 roku życia – ograniczoną zdolność do czynności prawnych), z drugiej zaś – prawo do własnych przekonań i dokonywania wyborów w życiu codziennym, w tym prawo do popełniania błędów. W ten właśnie sposób od wielu już lat z powodzeniem realizuje się w ramach różnych inicjatyw w Polsce zindywidualizowane wsparcie o zakresie czynnościowym zbliżonym do usług asystencji osobistej

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

podczas różnych form zorganizowanego wypoczynku letniego dla dzieci i młodzieży z niepełnosprawnościami.

Należy podkreślić również fakt, że jakkolwiek np. dziecko z niepełnosprawnością nie będzie w stanie określić zakresu czynności asystenta i przekazywać mu instrukcji, to rodzic lub opiekun prawny powinien brać pod uwagę indywidualne preferencje dziecka np. w zakresie współpracy z danym asystentem osobistym.

3.2.2. Wytyczne dodatkowe dla asystentów osobistych osób z niepełnosprawnością intelektualną i/lub w spektrum autyzmu

W przypadku osób z niepełnosprawnością intelektualną i/lub w spektrum autyzmu asystentem osobistym może być wyłącznie osoba z formalnym i/lub nieformalnym doświadczeniem w pracy z osobami z niepełnosprawnościami. Osoby chcące pracować jako asystenci osobiści osób z niepełnosprawnością intelektualną i/lub w spektrum autyzmu powinny zostać dodatkowo zweryfikowane przez komisję i powinny przedłożyć, poza dokumentem o którym mowa w pkt. 3.1:

- rekomendację poprzedniego pracodawcy lub innej osoby mogącej wystawić opinię (np. osoba z niepełnosprawnością wcześniej współpracująca z danym asystentem, nauczyciel, wykładowca, współpracownik), wraz z danymi kontaktowymi osoby rekomendującej,
- zaświadczenie lub oświadczenie innej osoby fizycznej o formalnym i/lub nieformalnym doświadczeniu w pracy z osobami z niepełnosprawnościami.

Celem pracy asystenta osobistego osoby z niepełnosprawnością intelektualną i/lub w spektrum autyzmu jest prowadzenie wsparcia i asystowanie osobie w taki sposób, aby osiągnęła ona jak największą samodzielność i niezależność, która umożliwi osiągnięcie przez nią wysokiej jakości życia. Asystowanie, towarzyszenie, powinno być zgodne z indywidualnymi potrzebami użytkownika i realizowane w takim zakresie

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

i stopniu, w jakim sobie tego życzy. Każdy człowiek ma prawo do realizacji i zaspokajania własnych potrzeb zgodnie ze swoimi wyborami i ma prawo do rozwoju. AOOD powinien wspierać i motywować do samostanowienia, samorealizacji i dawać osobie z niepełnosprawnością możliwość kreatywności w działaniu.

Praca asystenta polega na ukierunkowaniu pomocy i wsparcia, a przede wszystkim na doskonaleniu samodzielności, tak aby użytkownik sam w miarę możliwości zaspokajał swoje podstawowe potrzeby życiowe. Takie umiejętności podnoszą jego poczucie wartości, wpływają na wzmocnienie poczucia autonomii oraz zwiększają odpowiedzialność osobistą.

Asystenta osobistego osoby z niepełnosprawnością intelektualną i w spektrum autyzmu powinny cechować:

- umiejętność podejmowania odpowiednich i taktownych decyzji w sytuacjach trudnych;
- umiejętność określenia minimalnego niezbędnego wsparcia;
- znajomość specyfiki funkcjonowania osób z różnym stopniem niepełnosprawności intelektualnej (w przypadku asystowania osobie z niepełnosprawnością intelektualną);
- dobra znajomość problematyki w zakresie niepełnosprawności intelektualnej, w tym specyficznych zaburzeń (w przypadku asystowania osobie z niepełnosprawnością intelektualną);
- dobra znajomość problematyki w zakresie spektrum autyzmu (w przypadku asystowania osobie w spektrum autyzmu);
- umiejętność określania minimalnego wsparcia, nienarzucanie pomocy, niewyręczanie, dzielenie czynności na etapy, tak aby określić, co jest możliwe do wykonania przez osobę wspieraną;
- zdolność dostosowania wsparcia do umiejętności i potrzeb osoby wspieranej.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Bardzo ważne jest podmiotowe traktowanie osoby wspieranej, szanowanie jej godności, w tym niepodejmowanie działań, które mogą powodować praktyczne ubezwłasnowolnienie lub tworzą relację pełnej zależności od asystenta, pogłębiają bezradność, osłabiają, wykluczają i spychają użytkownika na margines życia społecznego.

Cechy osobowe asystenta osobistego osoby z niepełnosprawnością intelektualną / w spektrum autyzmu / ze szczególnymi potrzebami

Praca AON wymaga określonych predyspozycji osobowościowych, które są niezbędne, aby usługi były świadczone na najwyższym poziomie. Specyfika niepełnosprawności intelektualnej lub w spektrum autyzmu powoduje, że AON, pracując z taką osobą, oprócz cech potrzebnych w pracy związanej ze wspieraniem, powinien posiadać dodatkowe predyspozycje umożliwiające mu pracę z użytkownikiem z tymi rodzajami niepełnosprawności. Cechy podstawowe są ściśle związane ze standardem etycznym, motywacją asystenta, chęcią wspierania osoby z niepełnosprawnością intelektualną lub w spektrum autyzmu w oparciu o wzajemny szacunek i poszanowanie godności osobistej osoby wspieranej. Najistotniejsze z nich to: empatia, życzliwość, cierpliwość, niekonfliktowość, szacunek i tolerancja, łatwość nawiązywania i podtrzymywania kontaktów, kultura osobista, rzetelność, konsekwencja, zdecydowanie i odporność na stres oraz autorefleksja.

Autorefleksja to umiejętność obserwowania własnych zachowań, stosowanych metod i wyciągania wniosków na temat ich skuteczności. Asystent powinien być gotowy do wprowadzania zmian i cechować się kreatywnością w poszukiwaniu rozwiązań, tak aby osiągnąć pożądany skutek.

Superwizja

Ministerstwo Rodziny
i Polityki Społecznej

Państwowy Fundusz
Rehabilitacji Osób
Niepełnosprawnych

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Głównym zadaniem superwizji jest redukcja stresu oraz przeciwdziałanie wypaleniu zawodowemu asystenta. Superwizor musi stworzyć relację pozwalającą osobie superwizowanej radzić sobie z nadmiarem pracy, stresującymi zadaniami zawodowymi oraz trudną sytuacją osób, które wspiera.

Z uwagi na bardzo duże obciążenie psychiczne (a często także fizyczne) asystenta osobistego osoby z niepełnosprawnością intelektualną lub w spektrum autyzmu, konieczne jest zapewnienie mu superwizji w ilości niezbędnej do utrzymania dobrej kondycji, która umożliwi mu pełnienie roli asystenta osobistego adekwatnie do potrzeb osoby wspieranej. AOOD powinien mieć możliwość skorzystania ze wsparcia certyfikowanego superwizora w liczbie 1 godziny na 100 godzin udzielonego wsparcia. Superwizja powinna być dostępna dla asystenta również w odpowiedzi na sytuację kryzysową, którą zgłasza asystent lub użytkownik. Koszt superwizji, obok innych kosztów np. koordynacji, szkoleń, obsługi zadania, docelowo powinien być składową kosztu realizacji 1 godziny asystencji osobistej i powinien być ustalany na podstawie stawek rynkowych obowiązujących na danym terenie.

Szkolenia

Szkolenie z pierwszej pomocy przedmedycznej asystenta osobistego osoby ze znaczną lub głęboką niepełnosprawnością intelektualną oraz w spektrum autyzmu musi obejmować postępowanie w przypadku ataku epilepsji, zakrztuszenia, samouszkodzeń, niedocukrzenia lub hiperglikemii, a także obsługi urządzeń podtrzymujących funkcje życiowe i oddechowe.

Uzupełniające szkolenie dla asystenta osoby z niepełnosprawnością intelektualną / w spektrum autyzmu / ze szczególnymi potrzebami

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Szkolenie powinno obejmować wiedzę na temat cech charakterystycznych dla niepełnosprawności intelektualnej i spektrum autyzmu oraz ich wpływu na zachowanie i funkcjonowanie użytkowników.

W ramach szkolenia asystent powinien zdobyć wiedzę na temat:

- w jaki sposób formułować komunikaty, aby były one zrozumiałe dla użytkownika, w tym stosując indywidualne systemy i sposoby komunikacji niewerbalnej;
- w jaki sposób tworzyć osobom z niepełnosprawnością intelektualną i w spektrum autyzmu warunki do realizacji ich autonomicznych wyborów i decyzji;
- reagowania w sytuacjach doświadczania przekroczeń wobec własnej osoby: finansowych (zabór mienia), psychicznych, fizycznych, seksualnych.

W ramach szkolenia asystent powinien zdobyć umiejętności:

- wygaszania zachowań niepożądanych, likwidowania zachowań trudnych i kształtowania nowych zachowań pożądanых; pozwoli to uniknąć sytuacji, w których zachowanie asystenta uruchamia niepożądane zachowania osoby wspieranej;
- z zakresu rozwiązywania problemów zgodnie z zasadami terapii skoncentrowanej na rozwiązaniach.

3.2.3. Wytyczne dodatkowe dla asystentów osobistych osób głuchoniewidomych

Usługi asystencji osobistej mają szerszy zakres niż usługi tłumacza albo przewodnika osoby głuchoniewidomej i nie pokrywają się z nimi. Asystent osobisty powinien mieć podstawowe cechy i kompetencje zarówno tłumacza/przewodnika, jak i powinien wspierać osobę z niepełnosprawnością w innych czynnościach życia codziennego. Asystent osobisty w przypadku osób głuchoniewidomych odgrywa też ważną rolę w opisywaniu świata, reakcji otoczenia itp., ponieważ osoba

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

głuchoniewidoma nie ma dodatkowej kontroli nad tym, jak zachowują się ludzie wokół niej, jak reagują. AOOD powinien o tym informować osobę z niepełnosprawnością (audiodeskrypcja).

Asystent osobisty osoby głuchoniewidomej powinien:

- pozyskać wiedzę na temat wewnętrznego zróżnicowania społeczności osób głuchoniewidomych oraz wynikających z niego zróżnicowanych potrzeb (w zakresie mobilności i komunikacji),
- poznać techniki komunikacji stosowanej przez konkretną osobę głuchoniewidomą (w tym zaznajomić się z czynnikami zewnętrznymi utrudniającymi i zakłócającymi tę komunikację i nabyć umiejętności radzenia sobie w takich sytuacjach),
- poznać różne techniki prowadzenia osoby głuchoniewidomej,
- poznać sposoby audiodeskrypcji (opisywania przestrzeni).

4. Sposoby zarządzania usługą asystencji osobistej przez użytkownika

Konwencja ONZ o prawach osób niepełnosprawnych oraz Komentarz generalny nr 5 Komitetu ONZ ds. praw osób z niepełnosprawnościami, a także wyniki analizy wykonanej w pierwszym kamieniu milowym projektu „Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych” i założenia przyjęte przy opracowaniu instrumentu o nazwie „budżet osobisty” wskazują na następujące elementy, które muszą być uwzględnione w zarządzaniu usługą AOOD.

Jako modelowe należy przyjąć podejście skoncentrowane na osobie – *person centered approach*. Zapewnia ono osobom z niepełnosprawnościami zachowanie podmiotowości i poczucia sprawczości w działaniach, które mają wspierać ich funkcjonowanie w społeczności lokalnej i w formule niezależnego życia (patrz m.in.: asystencja osobista – definicja w Komentarzu generalnym nr 5).

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Z podejścia tego wynika, że za każdym razem, jeśli chodzi o ścieżkę finansowania, środki powinny trafiać najkrótszą drogą do samej osoby z niepełnosprawnością i to ona powinna decydować o tym, kto, kiedy, w jaki sposób, w jakim miejscu udziela jej wsparcia.

Najbliższe tym zasadom jest rozwiązanie, w którym osoba z niepełnosprawnością sama zatrudnia asystentów osobistych, zarządza usługą, ustala z asystentem zakres obowiązków, szkoli asystentów w zakresie związanym ze specyfiką wsparcia właściwego dla tej konkretnej osoby. Ponieważ nie każdy użytkownik będzie mógł lub chciał samodzielnie zarządzać usługami AON, np. ze względu na ograniczone możliwości poznawcze lub preferencje, powinny zostać zagwarantowane alternatywne rozwiązania w tym zakresie.

Korzystanie z usług AON powinno zostać umożliwione także osobom niepełnoletnim, dzieciom oraz młodzieży. W przypadku tych grup użytkowników ostateczną decyzję o zakresie czynności asystenta oraz sposobie jego pracy podejmują rodzice lub opiekunowie prawni. Decyzje te muszą jednak uwzględniać wiek użytkownika, stopień jego dojrzałości oraz indywidualne preferencje.

Docelowo usługi asystencji osobistej powinny być finansowane wyłącznie z budżetów osobistych jej użytkowników.

W opracowaniu dotyczącym budżetu osobistego przyjęto, że asystencja osobista będzie finansowana właśnie z tego budżetu.

Główne sposoby zarządzania usługą asystencji osobistej

Wszystkie niżej wymienione formy zarządzania usługą powinny być dostępne dla tych jej użytkowników, którzy nie zdecydują się zlecić samej realizacji tej usługi gminie lub organizacjom pozarządowym lub przedsiębiorstwom społecznym. Jeśli natomiast usługę na rzecz użytkownika świadczyć będzie gmina lub inny podmiot wówczas to one powinny przejmować pełną odpowiedzialność za zarządzanie usługą.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

1. Samodzielnie przez użytkownika

Samodzielne zarządzanie usługą przez użytkownika możliwe jest wtedy, gdy ukończy on odpowiedni kurs zwieńczony wydaniem certyfikatu (wersja docelowa) i podpisze umowę na świadczenie usług ze swoim asystentem (lub swoimi asystentami) jako osobą fizyczną na świadczenie usług AON lub zarejestruje działalność gospodarczą.

W tym wariancie wszelkie warunki świadczenia usług AON, w tym zakres czynnościowy, wysokość wynagrodzenia asystenta, organizacja zastępstw w przypadku niemożności świadczenia pracy przez asystenta lub w czasie jego urlopu, powinny być regulowane przez umowę o pracę zawieraną przez osoby fizyczne (użytkownika usług AON i asystenta) lub przez podmiot gospodarczy prowadzony przez użytkownika usług AON i asystenta.

2. Ze wsparciem podmiotu publicznego

Wsparcie podmiotu publicznego jest możliwe w zakresie dotyczącym m.in. prowadzenia rozliczeń finansowych i wypłaty wynagrodzeń dla asystenta, proponowania kandydatów na asystentów zgodnie z autodiagnozą potrzeb w zakresie AON i innymi warunkami wskazanymi przez osobę z niepełnosprawnością, zatrudnienia asystentów spośród wskazanych kandydatów lub spoza ich grona przez osobę z niepełnosprawnością.

Każdorazowo organizację wsparcia powinna zlecać wybranemu przez siebie podmiotowi osoba z niepełnosprawnością, której przyznano budżet osobisty. Na czas obowiązywania umowy o zarządzanie usługami AON osoba z niepełnosprawnością może dokonać dyspozycji bezpośredniego przelewu odpowiednich środków z uwzględnieniem należności za zarządzanie usługami AON na konto podmiotu zarządzającego. Umowa o świadczenie usług może zostać wypowiedziana z zachowaniem miesięcznego okresu

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

wypowiedzenia, zaś przy rażących naruszeniach swobód i wolności osoby z niepełnosprawnością – również w trybie natychmiastowym. Usługi AONN będą realizować jednostki samorządu lokalnego, w szczególności gminy lub instytucje podległe danej jednostce samorządu lokalnego. Ta forma zarządzania usługami AONN powinna być stosowana zwłaszcza wtedy, gdy osoba z niepełnosprawnością nie jest w stanie znaleźć organizacji pozarządowej lub przedsiębiorstwa społecznego (definiowane zgodnie z Krajowym Programem Rozwoju Ekonomii Społecznej), który oferuje takie usługi. Wówczas gmina właściwa terytorialnie ze względu na miejsce zamieszkania osoby z niepełnosprawnością musiałaby podjąć się realizacji takiej usługi w terminie nie dłuższym niż 14 dni od daty zgłoszenia takiej potrzeby (w okresie przejściowym: nie dłuższym niż 21 dni od daty zgłoszenia takiej potrzeby).

W tym wariancie wszelkie warunki świadczenia usług AONN, w tym ich zakres czynnościowy, wysokość wynagrodzenia asystenta, organizacja zastępstw w wypadku niemożności świadczenia przez asystenta pracy lub jego urlopu powinny być regulowane przez kontrakt trójstronny, którego stronami są: użytkownik usług AONN, asystent osobisty oraz podmiot realizujący wsparcie.

3. Ze wsparciem podmiotu społecznego

Należy podkreślić, że właśnie ta forma zarządzania usługami AONN jest najlepiej oceniana i najczęściej wybierana przez np. szwedzkich użytkowników usług AONN ze względu na wysoką jakość tych usług i ich dostosowanie do indywidualnych potrzeb użytkownika.

Szczególnie rekomendowana jest możliwość prowadzenia wsparcia w zakresie organizacji i zarządzania usługami AONN przez organizacje reprezentujące osoby z niepełnosprawnościami w rozumieniu Komentarza generalnego nr 7 oraz organizacje

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

członków rodzin i opiekunów faktycznych osób z niepełnosprawnościami działające w zgodzie z odpowiednimi zapisami ww. Komentarza, a także przedsiębiorstwa społeczne.

Omawiane wsparcie może być także świadczone przez organizacje pozarządowe, zgodnie z ich celami statutowymi w zakresie działalności pożytku publicznego lub działalności gospodarczej.

W tym wariancie wszelkie warunki świadczenia usług AOOD, w tym ich zakres czynnościowy, wysokość wynagrodzenia asystenta, organizacja zastępstw w przypadku niemożności świadczenia przez asystenta pracy lub jego urlopu, powinny być regulowane przez kontrakt trójstronny, którego stronami są: użytkownik usług AOOD, asystent oraz podmiot realizujący wsparcie.

Budżet osobisty użytkownika asystencji osobistej musi przewidywać koszty związane z prowadzeniem obsługi i bieżącej działalności podmiotu wspierającego zarządzanie usługą.

Wszystkie podmioty omówione w pkt. 1-3 powinny docelowo oferować wsparcie odpowiednio przygotowanych osób świadczących usługi doradztwa wzajemnego (*peer counseling*).

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

5. Moduł szkolenia ogólnego przygotowującego asystenta osobistego do pracy

5.1. Uwagi ogólne

Do asystentów i kandydatów na asystentów są adresowane trzy rodzaje szkoleń:

- szkolenie ogólne – wprowadzające do podjęcia pracy w charakterze AOOD; realizowane na etapie kandydowania do podjęcia zatrudnienia,
- szkolenie szczegółowe – przygotowujące do pracy z indywidualnym użytkownikiem usługi; realizowane przed rozpoczęciem świadczenia usługi na rzecz konkretnego użytkownika;
- szkolenia uzupełniające – rozwijające wiedzę i umiejętności asystenta osobistego; realizowane w trakcie świadczenia usług, jeśli zajdzie taka potrzeba.

Szkolenie ogólne asystenta lub osoby zainteresowanej podjęciem pracy w takim charakterze powinno skupiać się na aspektach teoretycznych pracy asystenta osobistego, zasadach i wartościach przyświecających asystentom oraz na etyce pracy. W ramach szkolenia ogólnego przewidziane zostało wprowadzenie do pierwszej pomocy przedmedycznej. Realizatorami tego typu szkoleń są Usługodawcy oraz instytucje szkoleniowe, które dla zwiększenia jednolitości jakości świadczenia usług, są zobowiązane do jego realizacji ściśle zgodnie z programem szkolenia ogólnego opublikowanym przez Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych. Rekomenduje się, aby ten rodzaj szkolenia - jeśli tylko jest to możliwe - był prowadzony przez koordynatora usług asystenckich. Szkolenie ogólne ma charakter nieodpłatny. Uczestnik takiego szkolenia nie pobiera wynagrodzenia za czas jego trwania.

Przeprowadzenie szkolenia szczegółowego pozostaje w gestii użytkownika usługi.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

W przypadku jego znacznych trudności poznawczych lub komunikacyjnych szkolenie powinno być realizowane przez lub ze wsparciem osoby dobrze znającej użytkownika i jego potrzeby (np. członek rodziny) lub specjalistę (np. osoba wspierająca użytkownika w ramach np. zajęć w placówkach dziennych lub całodobowych, z których korzysta użytkownik; ewentualnie członek komisji, która analizowała potrzeby użytkownika usługi w zakresie wsparcia asystenckiego). Szkolenie szczegółowe powinno być zrealizowane w obecności samego użytkownika.

W trakcie szkolenia szczegółowego asystent osobisty poznaje specyfikę funkcjonowania użytkownika usługi, jego rutynę, styl życia, przyzwyczajenia, sposób komunikacji oraz oczekiwania, otrzymuje także szczegółowe instrukcje w obszarach, w których osoba z niepełnosprawnością potrzebuje asystencji, oczekiwania i wytyczne, a w przypadku dzieci – także oczekiwania i wytyczne opiekunów prawnych. W ramach szkolenia szczegółowego asystent uczy się wykonywania podstawowych czynności medycznych, jeśli użytkownik wymaga wsparcia w tym zakresie.

Czas, forma i treść szkoleń szczegółowych nie powinny być normowane ogólnie. Szczegółowe szkolenie z konkretną osobą korzystającą z AON powinno odbyć się w trakcie czasu przygotowawczego, przed podpisaniem kontraktu. Asystent otrzymuje wynagrodzenie za czas trwania szkolenia szczegółowego, wypłacane z budżetu osobistego użytkownika. W sytuacji, kiedy asystent po ukończeniu szkolenia nie podpisze kontraktu, użytkownik ma prawo wystąpić do PCPR z wnioskiem o zwrot środków, które Użytkownik poniósł na wynagrodzenie asystenta w czasie tego szkolenia. PCPR podejmuje decyzję po zasięgnięciu opinii koordynatora usługi AON.

Asystentom i osobom zainteresowanym podjęciem zatrudnienia w tym charakterze powinna być dostępna szeroka gama uzupełniających szkoleń praktycznych oraz materiałów ukazujących specyfikę pracy z poszczególnymi grupami osób z niepełnosprawnościami (np. osób ze znaczną niepełnosprawnością intelektualną, w spektrum autyzmu,

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

z doświadczeniem kryzysu psychicznego); rozwijających umiejętności komunikowania się, również z uwzględnieniem metod komunikacji alternatywnej i wspomagającej (AAC); dostarczających wiedzy i umiejętności radzenia sobie w sytuacjach trudnych; rozwijających umiejętności z zakresu pierwszej pomocy przedmedycznej.

Szkolenia uzupełniające mogą być realizowane przez Usługodawców oraz instytucje szkoleniowe. Uczestnik korzysta ze szkolenia nieodpłatnie, jednak nie pobiera wynagrodzenia za czas jego trwania.

Osoba wskazana jako AON przez Użytkownika usługi nie musi uczestniczyć w szkoleniach ogólnych i uzupełniających. W takiej sytuacji Użytkownik składa oświadczenie, że wskazany przez niego asystent jest przygotowany do realizacji, wobec tego Użytkownika, usług asystencji osobistej.

5.2. Uwagi szczegółowe

Uchwycenie tożsamości profesji AON powinno być zasadniczym celem opisywanego szkolenia ogólnego. Charakter pracy asystenta należy ukazać w szerszym kontekście praw osób z niepełnosprawnościami jako praw człowieka. Należy pokazać, w jaki sposób zmieniały się modele niepełnosprawności – od medycznego, charytatywnego, przez społeczny, aż do modelu prawnoczwolowego, oraz wskazać najważniejsze różnice między nimi, przede wszystkim w kontekście niezależnego życia i wpływu na realizację usługi asystencji osobistej. Wskazując, kim jest asystent, a kim nie jest, należy odnieść się do art. 19 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych i Komentarza generalnego nr 5. Jako zagadnienie wstępne należy przedstawić definicje pojęć zawarte w części A ww. Komentarza: niezależne życie, prawo do życia w społeczności lokalnej, rozwiązań gwarantujących niezależne życie oraz asystencji osobistej osoby z niepełnosprawnością. Właściwa interpretacja tych pojęć jest teoretyczną podstawą do pracy, którą asystent powinien sobie przyswoić. Pomocniczo

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

należy wskazać na różnice pomiędzy pojęciami niezależności a samodzielności oraz asystencji osobistej a opieki.

Istnieją różne zawody i profesje, których sednem jest bezpośrednia praca z osobą z niepełnosprawnością, lecz tylko w przypadku asystenta osobistego celem tej pracy jest kompensacja ograniczeń, których osoba z niepełnosprawnością doświadcza w życiu codziennym wskutek obniżonej sprawności organizmu. Praca ta jest wykonywana według instrukcji i pod faktycznym, choć nie w każdym przypadku formalnym, kierownictwem użytkownika usług. Asystent nie podejmuje prób przejęcia kontroli nad życiem osoby z niepełnosprawnością, na przykład poprzez stawianie się w pozycji eksperta.

Należy jednak podkreślić, że asystent wspierający osobę z problemami poznawczymi, która ma trudności w uzyskaniu informacji i podjęciu decyzji lub która nie jest w stanie ocenić sytuacji, w której się znajduje, ma obowiązek przejąć kontrolę nad tą sytuacją, jednocześnie nie podejmując kontroli nad osobą, którą wspiera. Asystent respektuje prawo osoby z niepełnosprawnością do niezależnych wyborów życiowych, także takich, które z perspektywy asystenta są niesłuszne, o ile realizacja tych wyborów nie zagraża życiu, zdrowiu i bezpieczeństwu osoby z niepełnosprawnością, a także życiu, zdrowiu, bezpieczeństwu i prawom osób trzecich.

Wdrożenie do praktyki podkreślonych wyżej założeń nie jest łatwe, może też napotkać opór otoczenia osób z niepełnosprawnościami np. członków jej rodziny i innych osób bliskich, profesjonalistów, w tym terapeutów i pedagogów, a nawet samego użytkownika usług AOOD nienawykłego do podejmowania niezależnych decyzji i w sposób opaczny rozumiejącego rolę asystenta. Przygotowanie do wdrożenia tych założeń powinno się odbywać nie tyle w formie wysłuchania wykładu, co w formie warsztatowej (analiza prawdziwych i hipotetycznych sytuacji w pracy asystenta) i konwersatoryjnej.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Asystent osobisty osoby z niepełnosprawnością jest zatem jednostką:

- działającą w granicach wyznaczanych przez samą osobę z niepełnosprawnością;
- działającą aktywnie na rzecz osoby z niepełnosprawnością, lecz pozostającą nieco z boku, nieeksponującą własnej osoby, pozostającą w gotowości do udzielania wsparcia;
- której zasoby fizyczne, sensoryczne, poznawcze, z których w określonych ramach i na określonych zasadach może korzystać osoba z niepełnosprawnością, umożliwiają użytkownikowi realizację swoich praw, potrzeb i wdrożenie w życie jego niezależności;
- traktującą wykonywane zadania w sposób profesjonalny, dążącą do jak najwyższej jakości wykonywanych usług;
- współpracującą najsilniej i w pierwszej kolejności z samą osobą z niepełnosprawnością, w dalszej kolejności także z jej otoczeniem;
- ułatwiającą osobie z niepełnosprawnością ekspresję własną i komunikację ze światem zewnętrznym za pomocą AAC, języka migowego, indywidualnych kodów komunikacyjnych lub wspierającą komunikację osób w spektrum autyzmu z otoczeniem zewnętrznym.

Asystent osobisty osoby niepełnosprawnej w ramach wykonywanych obowiązków nie jest:

- specjalistą wyznaczającym osobie z niepełnosprawnością określone cele np. rehabilitacyjne, terapeutyczne, zawodowe, mierzącym i oceniającym osiągnięcie tych celów;
- opiekunem ani doradcą życiowym osoby z niepełnosprawnością;
- przyjacielem osoby z niepełnosprawnością;
- organizatorem życia osoby z niepełnosprawnością;
- partnerem życiowym osoby z niepełnosprawnością;

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- partnerem seksualnym ani terapeutą seksualnym osoby z niepełnosprawnością;
- substytutem rodzica dla dzieci z niepełnosprawnościami lub dzieci rodziców będących osobami z niepełnosprawnościami;
- asystentem osoby niepełnosprawnej, w rozumieniu obecnie obowiązujących w Polsce ram tego zawodu.

Dodatkowo szkolenie powinno mentalnie przygotować AON do wykonywania zadań w sposób elastyczny i o szerokim zakresie czynnościowym. Należy asystentom w szczególności wskazać na bezzasadność i sprzeczność z prawami osoby z niepełnosprawnością wyłączenia spośród ich potencjalnych obowiązków czynności pielęgnacyjno-opiekuńczych.

Szkolenie musi zawierać moduł poświęcony prawom asystenta w relacji z osobą z niepełnosprawnością w aspekcie praw pracowniczych, a także wyznaczania i obrony granic psychologicznych oraz przeciwdziałania wszelkim formom naruszenia godności osobistej. Asystent musi uzyskać wiedzę, do kogo może zwrócić się o pomoc w powyższych trudnych sytuacjach. Podczas szkolenia ogólnego asystent powinien też uzyskać wiedzę, czym jest superwizja, jakie są jej formy i w czym jej praktykowanie może pomóc mu w bieżącej pracy.

Szkolenie powinno odnosić się do każdej z 10 zasad etycznych pracy asystenta (szczegółowy opis tych zasad znajduje się w rozdz. 9 „Zasady etyczne pracy asystenta”).

Szkolenie powinno odnosić się do co najmniej następujących sytuacji trudnych:

- naruszania przez osobę z niepełnosprawnością praw asystenta jako pracownika; w przypadku samodzielnego zarządzania usługami przez użytkownika – naruszania zapisów odpowiedniej umowy; w przypadku wyboru przez użytkownika AON innych

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

form korzystania z usługi – naruszania zapisów trójstronnego kontraktu;

- popełniania w obecności asystenta przez osobę z niepełnosprawnością czynów zabronionych, niezgodnych z normami życia społecznego lub szkodzących osobom trzecim;
- niejasności instrukcji wydawanych asystentowi przez osobę z niepełnosprawnością lub ich oczywista sprzeczność ze zdrowym rozsądkiem;
- pracy z ciałem użytkownika AOOD, przekraczanie granic dystansu intymnego w sytuacji codziennej rutyny, np. pomoc w toalecie, reakcje fizjologiczne osoby z niepełnosprawnością;
- naruszania przez osobę z niepełnosprawnością godności osobistej asystenta w różnych aspektach i formach;
- konfliktu interesów osoby z niepełnosprawnością i asystenta, ewentualnie osób mu bliskich;
- podejmowania przez osobę z niepełnosprawnością aktywności trudnej do zaakceptowania przez asystenta ze względu na przekonania, np. religijne, polityczne, estetyczne, uzależnienia;
- prób przejmowania kontroli nad życiem użytkownika usług przez jego otoczenie, w tym ingerowania w relację między osobą z niepełnosprawnością a asystentem, np. poprzez wydawanie instrukcji bezpośrednio asystentowi;
- prób przejmowania przez osobę z niepełnosprawnością lub jej otoczenie kontroli nad życiem asystenta, np. poprzez przekraczanie granic jego prywatności w różnych aspektach i formach;
- pozostawiania przez osobę z niepełnosprawnością lub asystenta pod wpływem substancji odurzających lub innych zmieniających świadomość w trakcie realizacji AOOD;

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- faktycznej zmiany charakteru relacji między osobą z niepełnosprawnością a asystentem np. z profesjonalnej na romantyczną;
- woli zakończenia przez asystenta współpracy z osobą z niepełnosprawnością z różnych przyczyn, przy braku zgody użytkownika usługi;
- konfliktów z innymi asystentami pracującymi dla tego samego użytkownika usług;
- odczuwania przez asystenta przeciążenia obowiązkami lub wypalenia zawodowego.

Informacje dotyczące pierwszej pomocy i BHP przekazywane podczas szkolenia ogólnego dla asystentów powinny uwzględniać np. całkowitą niemożność kierowania własnym ciałem przez część osób z niepełnosprawnościami, konieczność przenoszenia osoby z niepełnosprawnościami lub wsparcie w zmianie pozycji ciała, okresową utratę świadomości, skutki uboczne stale zażywanych przez osobę z niepełnosprawnościami leków, konieczność ewakuacji osoby z niepełnosprawnością w sytuacji zagrażającej jej życiu lub zdrowiu.

Ważne jest, aby część zajęć w ramach szkolenia ogólnego prowadzona była przez użytkowników lub potencjalnych użytkowników usług AOOD.

5.3. Ramowy plan szkolenia ogólnego przygotowującego asystenta osobistego do pracy

1. Czym jest niepełnosprawność? Jak historycznie zmieniało się jej definiowanie i postrzeganie? Modele: charytatywny, medyczny, społeczny, prawo człowieka (1h).
2. Konwencja ONZ o prawach osób niepełnosprawnych jako dokument normujący prawa osoby z niepełnosprawnością. Praktyczne

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

znaczenie przepisów Konwencji. Pojęcia: niezależne życie, racjonalne dostosowania i deinstytucjonalizacja (1h).

3. Asystencja osobista w świetle Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych i Komentarza generalnego nr 5: szczegółowe omówienie wszystkich elementów definiujących AOOD. Rola asystenta osobistego na tle ról innych zawodów pomocowych dedykowanych bezpośredniemu wsparciu osoby z niepełnosprawnością (1h).
4. Kompensacyjna rola usług AOOD. Zakres czynnościowy usług AOOD. Zarządzanie przez osobę z niepełnosprawnością pracą asystenta. Umowa między osobą z niepełnosprawnością a asystentem. Kontrakt trójstronny (2h).
5. Prawa asystenta w relacji z osobą z niepełnosprawnością – aspekty prawne i psychologiczne. Rola superwizji w pracy asystenta (2h).
6. Przegląd możliwych sytuacji trudnych w relacji między osobą z niepełnosprawnością a asystentem i sposobów ich rozwiązywania. Do kogo asystent może zwrócić się o wsparcie w tych sytuacjach? (2h).
7. Asystent wobec trudności poznawczych i decyzyjnych osoby z niepełnosprawnością oraz prób przejmowania kontroli nad jej życiem przez otoczenie. Warsztat lub dyskusja (1h).
8. Kodeks etyczny asystenta. Omówienie praktycznego zastosowania każdej z zasad kodeksowych. Warsztat lub dyskusja (2h).
9. Bezpieczeństwo, higiena i ergonomia pracy asystenta. Pierwsza pomoc przedmedyczna w pracy asystenta (4h).

Łączny czas trwania – około 16 godzin zegarowych.

Preferowaną formą szkolenia jest forma stacjonarna, jednak dopuszczalna powinna być także realizacja w trybie hybrydowym bądź zdalnym.

W wypadku wprowadzenia do polskiego porządku prawnego ustawy

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

o asystencji osobistej akt ten wraz z ewentualnymi przepisami wykonawczymi musi również zostać omówiony w toku szkolenia.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

6. Moduł szkolenia przygotowującego użytkownika usług do współpracy z asystentem

Szkolenie omówione w niniejszym rozdziale ma 3 zasadnicze cele:

- właściwe rozumienie istoty i celów AOOD oraz pojęcia niezależnego życia;
- przygotowanie użytkownika do zarządzania usługami AOOD, z których korzysta, lub podejmowania istotnych decyzji w sprawie organizacji usług, w zależności od wybranego przez osobę z niepełnosprawnością sposobu zarządzania usługami: samodzielnie, ze wsparciem podmiotu publicznego, ze wsparciem podmiotu społecznego; przygotowanie użytkownika do rekrutacji, wyboru asystenta, określenia swoich potrzeb w zakresie usług AOOD i ram współpracy z asystentem, ewentualnej zmiany wyżej wymienionych zasad, zakończenia współpracy z asystentem;
- ustanowienie w praktyce dobrej, partnerskiej relacji między osobą z niepełnosprawnością a asystentem, służącej maksymalizacji niezależności życiowej użytkownika, w tym rozpoznanie etycznych aspektów współpracy z osobą z niepełnosprawnością, zapoznanie się z procedurami reagowania w sytuacjach trudnych.

Podobnie jak w przypadku szkolenia ogólnego przygotowującego asystenta do pracy, należy ukazać szerszy kontekst usług AOOD (np. ich związek z wartościami niezależnego życia). Ważne jest, aby podejmujących współpracę osobę z niepełnosprawnością i asystenta łączyło wspólne rozumienie istoty i celów usług AOOD oraz zbliżony poziom wiedzy w tym zakresie. Wskazując kim jest asystent, a kim nie jest, należy odnieść się do art. 19 Konwencji i Komentarza generalnego nr 5. Jako zagadnienie wstępne należy przedstawić definicje pojęć zawarte w części A ww. Komentarza: niezależnego życia, prawa do życia w społeczności, rozwiązań gwarantujących niezależne życie oraz asystencji osobistej osoby z niepełnosprawnością. Właściwa interpretacja tych pojęć jest teoretyczną podstawą do podjęcia przez osobę z niepełnosprawnością

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

współpracy z asystentem. Pomocniczo należy wskazać na różnice pomiędzy pojęciami niezależności a samodzielności oraz asystencji osobistej a opieki. Należy pamiętać, że usługi AON i idea niezależnego życia osoby z niepełnosprawnością są w Polsce relatywnie nowymi elementami rzeczywistości życia osób z niepełnosprawnością. Wiedza na ich temat może być trudna do zrozumienia, a tym bardziej zastosowania w praktyce, skoro dla większości osób z niepełnosprawnością korzystanie z codziennego wsparcia opiekunów faktycznych łączyło się najczęściej z podleganiem ich decyzjom w różnych zakresach i formach.

Dlatego wymienione elementy szkolenia powinny być realizowane nie tyle w formie wysłuchania wykładu, co w formie warsztatowej (z uwzględnieniem analizy prawdziwych i hipotetycznych sytuacji we współpracy osoby z niepełnosprawnością z asystentem) i w formie konwersatoryjnej.

Przygotowanie osoby z niepełnosprawnością do zarządzania usługami asystenckimi powinno przebiegać równoległe z przygotowaniem jej do zarządzania budżetem osobistym, stosownie do wybranej przez nią formy zarządzania tym budżetem. Samodzielne zarządzanie przez użytkownika pracą asystenta wymaga uzyskania przez osobę z niepełnosprawnością pogłębionej wiedzy z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych oraz metod organizowania pracy innych osób, prowadzenia ewaluacji ich pracy oraz udzielania informacji zwrotnej i motywowania asystenta do osiągania założonych celów współpracy, a także zasad równego traktowania w pracy, jeśli na rzecz jednej osoby z niepełnosprawnością pracuje kilku asystentów, którzy podejmują między sobą współpracę. Użytkownik samodzielnie zarządzający usługami powinien podczas szkolenia dodatkowo posiadać podstawową wiedzę dotyczącą organizowania pracy zespołowej. W przypadku zarządzania przez użytkownika usługami AON ze wsparciem podmiotu publicznego lub ze wsparciem podmiotu społecznego opisywany moduł szkolenia powinien skupić się na zachowaniu faktycznej kontroli użytkownika nad usługami oraz schemacie współpracy z podmiotami, o których mowa powyżej. Także i w tym

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

przypadku użytkownik usług AOOD powinien uzyskać co najmniej podstawową wiedzę na temat prawa pracy i ubezpieczeń społecznych.

Trzeci moduł szkolenia powinien wyposażyć uczestnika w umiejętności:

- planowania czynności wykonywanych ze wsparciem asystenta, także planowanie w czasie;
- przekazywania asystentowi instrukcji w sposób precyzyjny, zrozumiały, z poszanowaniem godności asystenta;
- odbierania od asystenta informacji zwrotnych o tym, że nie akceptuje zachowania osoby z niepełnosprawnością i ewentualnie jej otoczenia lub warunków współpracy i reagowania na tę informację (sygnał „stop”);
- analizowania swoich zachowań podczas współpracy z asystentem w aspekcie etycznym (pomocne będzie tu skodyfikowanie etycznych zasad korzystania z usług AOOD);
- rozpoznawania źródeł trudności, które asystent przejawia podczas współpracy, spojrzenia na relację osoby z niepełnosprawnością z asystentem także z perspektywy asystenta;
- rozpoznawania sytuacji trudnych we współpracy, właściwego reagowania na nie, korzystania z pomocy innych podmiotów i osób podczas rozwiązywania tych sytuacji.

Każdy z opisanych powyżej modułów szkolenia powinien trwać po 10 godzin zegarowych. Łącznie szkolenie powinno trwać 30 godzin.

Preferowaną formą szkolenia jest forma stacjonarna, jednak dopuszczalna powinna być także jego realizacja w trybie hybrydowym bądź zdalnym.

Grupy szkoleniowe nie powinny być liczne (preferowana liczba uczestników szkolenia to 3-5). W wypadku wprowadzenia do polskiego porządku prawnego ustawy o asystencji osobistej, akt ten wraz z ewentualnymi przepisami wykonawczymi musi również zostać omówiony w toku szkolenia.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Kluczowy charakter ma dostosowanie treści i formy szkolenia do potrzeb i możliwości poznawczych użytkownika usług AOOD. Treść szkolenia musi być dostępna w wersjach polskiego języka migowego (PJM), z wykorzystaniem metod wspomagającej i alternatywnej komunikacji (AAC) oraz tekście łatwym do czytania i rozumienia (ETR). Osoby z trudnościami decyzyjnymi i/lub poznawczymi, które jednak z odpowiednim wsparciem są w stanie zrozumieć przekazywane podczas szkolenia treści, powinny być szkolone indywidualnie.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

7. Schemat indywidualnej diagnozy potrzeb użytkownika usług

7.1. Komisja określająca indywidualny zakres potrzeb użytkownika

Schemat indywidualnej diagnozy potrzeb użytkownika usług oraz rola i miejsce komisji (o składzie i sposobie powoływania opisanym w opracowaniu „Budżet osobisty” w ramach projektu „Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”) określającej ostatecznie ten indywidualny zakres potrzeb użytkownika przeznaczony do przygotowania wyliczenia stawek kwot wsparcia o budżecie osobistym jest podstawą do szczegółowych ustaleń dotyczących rozwiązania jakim jest asystencja osobista.

Docelowo asystencja osobista będzie finansowana z budżetu osobistego. Dlatego też diagnoza potrzeb w obszarze asystencji osobistej powinna być powiązana z diagnozą potrzeb osoby z niepełnosprawnością, które miałyby być właśnie finansowane z budżetu osobistego.

Przebieg procedury kwalifikacyjnej prowadzącej do otrzymania AONN:

- Osoba zainteresowana otrzymaniem AONN składa (pisemny) wniosek do PCPR lub CUS właściwego dla jej miejsca zamieszkania. W przypadku dzieci lub osób z trudnościami poznawczymi zgłoszenia może dokonać rodzic, członek rodziny lub osoba niespokrewniona wspierająca osobę z niepełnosprawnością w codziennym życiu i dysponująca faktyczną wiedzą o jej potrzebach.
- Weryfikacja przez pracownika PCPR lub CUS, czy złożony wniosek jest kompletny i czy osoba wymieniona w powyższym podpunkcie spełnia kryteria formalne uprawniające do otrzymania asystencji osobistej.
- W przypadku pozytywnej weryfikacji, o której mowa powyżej, udział wnioskodawcy lub osoby działającej w jego imieniu w konsultacji

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

przygotowującej do rozpoznania indywidualnych potrzeb. Konsultacji udziela osoba zajmująca się doradztwem wzajemnym.

- Po konsultacji – osoba zakwalifikowana do otrzymania AOOD dokonuje autodiagnozy potrzeb. W przypadku, gdy potrzebuje w tym zakresie wsparcia, jest jej ono udzielane przez pracownika PCPR. Autodiagnoza realizowana jest w oparciu o formularz autodiagnozy zawarty w rozdz. 7.2.
- Proces rozpoznania szczegółowych potrzeb osoby z niepełnosprawnością, które ma zaspokajać asystencja osobista. Rozpoznanie odbywa się w miejscu zamieszkania użytkownika. Uczestniczą w nim: zainteresowana osoba z niepełnosprawnością, pracownik PCPR/CUS (o wykształceniu w kierunku praca socjalna), osoba z niepełnosprawnością o możliwie zbliżonej do użytkownika niepełnosprawności. Dwie ostatnie z ww. osób muszą posiadać przeszkolenie – ukończone szkolenie eksperckie (w trybie stacjonarnym lub online), zakończone docelowo egzaminem państwowym i wydaniem certyfikatu oraz docelowo widnieć w bazie ekspertów – osób uprawnionych do udziału w pracach komisji przyznającej prawo do asystencji osobistej, prowadzonej przez Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych. Ww. eksperci powinni być zatrudniani przez PCPR/CUS, a opłacani ze środków budżetu centralnego lub funduszy celowych.
- Ww. eksperci powinni dodatkowo stwierdzać zapotrzebowanie danej osoby z niepełnosprawnością na bardziej kompleksowe i intensywne wsparcie w zakresie usług AOOD i/lub wsparcie decyzyjne dotyczące wyboru asystenta, przekazywania mu instrukcji oraz zarządzania usługami AOOD. Usługodawcy realizujący usługi AOOD na rzecz osób, co do których stwierdzono potrzebę bardziej intensywnego wsparcia, powinni przed rozpoczęciem współpracy z tymi użytkownikami spełnić bardziej restrykcyjne kryteria kadrowe (zob. rozdz. 12. „Wytyczne dla usługodawców usług AOOD w zakresie organizacji i koordynacji usług”). Ekspersi, o których mowa powyżej,

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

powinni być także przygotowani do określania potrzeb użytkownika AOODN w zakresie szkoleń uzupełniających, które powinien ukończyć asystent przed podjęciem (ewentualnie w trakcie) współpracy z danym użytkownikiem AOODN. Wskazanie tych szkoleń powinno być integralną częścią decyzji o przyznaniu danej osobie prawa do korzystania z usług AOODN. Konkretny zakres szkoleń powinien być wskazywany na wniosek samego użytkownika usług AOODN lub – jeśli użytkownik ten ma bardziej kompleksowe potrzeby w zakresie wsparcia decyzyjnego – na wniosek członka rodziny bądź innej osoby udzielającej temu użytkownikowi wsparcia w życiu codziennym. W przypadku osób niemogących samodzielnie podjąć decyzji a jednocześnie niekorzystających ze wsparcia osób bliskich, decyzje w przedmiotowej sprawie powinna podejmować charakteryzowana tu komisja.

- Osoba z niepełnosprawnością, która potrzebuje wsparcia merytorycznego, może poprosić o udział w procesie, z głosem doradczym, osobę z niepełnosprawnością prowadzącą doradztwo wzajemne (*peer counselling*) lub reprezentanta podmiotu świadczącego wsparcie w zakresie zarządzania asystencją osobistą.
- W przypadku dzieci lub osób z trudnościami poznawczymi w procesie bierze udział także rodzic, członek rodziny lub osoba niespokrewniona wspierająca osobę z niepełnosprawnością w codziennym życiu i dysponująca faktyczną wiedzą o jej potrzebach.
- W terminie 14 dni kalendarzowych od zakończenia procesu rozpoznawania potrzeb osoby z niepełnosprawnością PCPR/CUS wydaje decyzję administracyjną o przyznaniu lub nieprzyznaniu usługi. Podejmuje również decyzję o liczbie godzin wsparcia AOODN w tygodniu i w miesiącu. W przypadku, gdy decyzja nie odpowiada na potrzeby osoby z niepełnosprawnością, ma ona prawo do odwołania do Samorządowego Kolegium Odwoławczego i dalej – sądu administracyjnego.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- W przypadku wydania przez PCPR/CUS decyzji pozytywnej, od której osoba z niepełnosprawnością nie składa odwołania, następuje proces negocjacji między PCPR/CUS, a użytkownikiem AOOD dotyczących ostatecznego zakresu czynnościowego i czasowego usługi asystencji osobistej.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

7.2. Wzór formularza autodiagnozy potrzeb w zakresie usług AONN

Potrzeby Użytkownicy/Użytkownika w zakresie usług asystencji osobistej

1. Proszę wypełnić tabelę poniżej.

Nazwa czynności, w której Pani/ Pan potrzebuje wsparcia asystenta	Przybliżony czas potrzebny do wykonania czynności (ze wsparciem asystenta)	Ile razy w miesiącu ma być wykonana czynność	Łączny czas przeznaczony w miesiącu na wykonanie czynności	W jaki sposób asystent ma wspierać Panią/Pana w wykonaniu danej czynności (szczegółowe instrukcje, uwagi)	Czy potrzebuje Pani/Pan, żeby w szczególnych okolicznościach (np. choroba, zła pogoda) asystent wykonał tę czynność bez Pani/Pana udziału? Proszę wpisać: TAK lub NIE lub NIE DOTYCZY
Przemieszczanie się poza domem (w tym komunikacją miejską)					
Zakupy i korzystanie z punktów usługowych					

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Wizyty u lekarza, rehabilitacja, zajęcia sportowe (poza domem)					
Zajęcia edukacyjne poza domem					
Czynności związane z pracą zawodową					
Praktyki religijne					
Aktywne spędzanie czasu wolnego w miejscu zamieszkania i poza nim, w tym udział w wydarzeniach kulturalnych, rozrywkowych lub sportowych					

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Zajęcia edukacyjne w domu					
Załatwianie spraw urzędowych					
Czynności pielęgnacyjne i higieniczne					
Zakup, przygotowanie, spożywanie posiłków					
Prowadzenie gospodarstwa domowego					
Opieka lub aktywne spędzanie czasu z dziećmi lub seniorami będącymi pod Pani/Pana opieką					
Inne czynności, nie wymienione powyżej (proszę wpisać, jakie)					

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

2. Czy potrzebuje Pani/Pan wsparcia w decydowaniu o tym, co, kiedy i w jaki sposób ma zrobić asystent, i/lub w komunikowaniu asystentowi swoich decyzji i potrzeb? (proszę wybrać jedną odpowiedź)
- a. Nie.
 - b. Tak. Potrzebuję wsparcia w przekazywaniu asystentowi informacji oraz moich decyzji.
 - c. Tak. Potrzebuję wsparcia w precyzowaniu moich preferencji i instrukcji oraz w przekazywaniu ich asystentowi.
 - d. Tak. Potrzebuję, aby inna osoba przedstawiła mi kilka możliwości, spośród których wybiorę to, co i jak asystent powinien zrobić.
 - e. Tak. Potrzebuję, aby bliska mi osoba na podstawie swojej wiedzy o moich potrzebach, preferencjach i stylu życia podjęła odpowiednie decyzje i przekazała je asystentowi.
3. Kto najczęściej będzie udzielał Pani/Panu wsparcia, o które pytamy powyżej? (proszę wybrać jedną odpowiedź):
- a. pełnomocnik lub asystent prawny,
 - b. członek rodziny, inna bliska osoba.
4. W jaki sposób najczęściej komunikuje się Pani/Pan ze swoim otoczeniem (proszę wybrać jedną odpowiedź):
- a. w języku polskim;
 - b. w innym języku (proszę wpisać, jakim):....
 - c. używając metod AAC (proszę wpisać nazwę używanej metody): ...
 - d. w Polskim Języku Migowym
 - e. w Systemie Językowo- Migowym
 - f. w inny sposób (proszę wpisać, jaki...):....

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

5. W jaki sposób chciałaby Pani/chciałby Pan komunikować się ze swoim asystentem?
- g. w języku polskim;
 - h. w innym języku (proszę wpisać, jakim):....
 - i. używając metod AAC (proszę wpisać nazwę używanej metody): ...
 - j. w Polskim Języku Migowym
 - k. w Systemie Językowo- Migowym
 - l. w inny sposób (proszę wpisać, jaki...):....
6. Proszę wpisać poniżej wszystkie umiejętności i/lub cechy, które powinien posiadać Pani/Pana asystent (np. siła fizyczna, sposób komunikowania się, itp.)
7. Jakie Pan/Pani ma oczekiwania lub preferencje względem potencjalnego asystenta? (np. wiek, niepalenie papierosów, itp.)
8. Inne informacje, które mogą mieć znaczenie dla pracy asystenta (np. rutyny senne dziecka, funkcjonowanie rodziców czy opiekunów prawnych dziecka).

UWAGA! Powyższy formularz powinien być załącznikiem do ankiety potrzeb potencjalnych użytkowników budżetu osobistego, którzy z tego budżetu będą finansować usługi AOOD.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

8. Procedury reagowania w sytuacjach trudnych

Poniższy rozdział przedstawia przykłady trudnych sytuacji związanych z usługą asystencji osobistej. W każdym przypadku omówione są przykładowe symptomy oraz sugerowane reakcje.

- 1. Nazwa sytuacji:** naruszanie przez osoby z niepełnosprawnością praw asystenta jako pracownika; w wypadku samodzielnego zarządzania usługami przez użytkownika – naruszania zapisów odpowiedniej umowy; w przypadku wyboru przez użytkownika AOOD innych form zarządzania usługą – naruszania zapisów trójstronnego kontraktu.

Przykładowe symptomy:

- nieotrzymywanie przez asystenta na czas wynagrodzenia za pracę od osoby z niepełnosprawnością bezpośrednio zarządzającej usługami;
- łamanie przez osobę z niepełnosprawnością innych zapisów umowy, w oparciu o którą asystent świadczy pracę, lub trójstronnego kontraktu (dotyczy np. dobowej normy czasu pracy).

Reakcja:

- wezwanie osoby z niepełnosprawnością przez asystenta do zaprzestania naruszeń jego praw pracowniczych;
- powiadomienie usługodawcy organizującego usługi o naruszeniach praw asystenta;
- zgłoszenie sprawy do Państwowej Inspekcji Pracy lub sądu cywilnego;
- formalne zakończenie współpracy między osobą z niepełnosprawnością a asystentem.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

2. Nazwa sytuacji: jedna ze stron relacji między osobą z niepełnosprawnością a asystentem dopuszcza się wobec drugiej przemocy fizycznej lub psychicznej.

Przykładowe symptomy:

- obrażenia ciała ofiary;
- informacje pozyskane od ofiary lub osób trzecich;
- zachowania świadczące o doświadczaniu przemocy psychicznej, np. wycofanie, agresja.

Reakcja:

- przekazanie sprawcy przemocy sygnału „stop”;
- udział asystenta w superwizji;
- skorzystanie przez osobę z niepełnosprawnością z sesji doradztwa wzajemnego;
- zawiadomienie organów ścigania o doświadczanej przemocy;
- konsultacje z podmiotem wspierającym ofiary przemocy;
- formalne zakończenie współpracy między osobą z niepełnosprawnością a asystentem;
- wykluczenie osoby z niepełnosprawnością z możliwości korzystania z usług przez usługodawcę.

3. Nazwa sytuacji: popełnianie przez jedną z stron relacji między osobą z niepełnosprawnością a asystentem czynów zabronionych, niezgodnych z normami życia społecznego lub szkodzącym osobom trzecim w czasie realizacji usługi asystencji osobistej

Przykładowe symptomy:

obserwacja zachowania sprawcy ww. działań przez drugą stronę relacji; informacje przekazane drugiej stronie relacji lub usługodawcy.

Reakcja:

Ministerstwo Rodziny
i Polityki Społecznej

Państwowy Fundusz
Rehabilitacji Osób
Niepełnosprawnych

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- rozmowa ze sprawcą ww. działań o zaistniałej sytuacji, próba weryfikacji prawdziwości uzyskanych informacji;
- przekazanie sprawcy ww. działań sygnału „stop”, w przypadku gdy sprawcą jest asystent: zwrócenie uwagi na niezgodność zachowania asystenta z kodeksem etycznym, kontraktem, przepisami prawa lub normami życia społecznego; w przypadku gdy sprawcą jest osoba z niepełnosprawnością: zwrócenie uwagi na niezgodność zachowania użytkownika z kontraktem, przepisami prawa lub normami życia społecznego;
- zawiadomienie organów ścigania;
- formalne zakończenie współpracy między osobą z niepełnosprawnością a asystentem;
- formalne zakończenie współpracy usługodawcy z asystentem;
- formalne zakończenie współpracy usługodawcy z użytkownikiem;

4. Nazwa sytuacji: niejasność instrukcji wydawanych asystentowi przez osobę z niepełnosprawnością lub ich oczywista sprzeczność ze zdrowym rozsądkiem.

Przykładowe symptomy:

- asystent podejmuje działania niezgodne z instrukcjami osoby z niepełnosprawnością;
- asystent zgłasza osobie z niepełnosprawnością, że nie rozumie przekazywanych mu instrukcji;
- asystent ignoruje instrukcje osoby z niepełnosprawnością i działa „po swojemu”;
- asystent nie podejmuje żadnych działań.

Reakcja:

- asystent zgłasza osobie z niepełnosprawnością istnienie problemu;

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- osoba z niepełnosprawnością dyskutuje z asystentem i wybiera stosowne rozwiązania;
- następuje zmiana kanału komunikacji (np. z werbalnego na AAC lub PJM), zastosowanie gestów do bieżącej komunikacji;
- skorzystanie ze wsparcia osób trzecich, lepiej od asystenta rozumiejących komunikaty osoby z niepełnosprawnością (zbyt częste korzystanie z ww. rozwiązania nie jest rekomendowane);
- poruszenie przez osoby z niepełnosprawnością problemu podczas sesji doradztwa wzajemnego;
- w sytuacji zagrożenia życia, zdrowia lub bezpieczeństwa osoby z niepełnosprawnością asystent sam podejmuje decyzje o działaniach adekwatnych do sytuacji, działając w dobrej wierze, zgodnie z kodeksem etycznym asystenta.

5. Nazwa sytuacji: praca z ciałem użytkownika AOOD, przekraczanie granic dystansu intymnego w sytuacji codziennej rutyny, np. pomoc w toalecie, reakcje fizjologiczne osoby z niepełnosprawnością.

Przykładowe symptomy:

- uczucie strachu, zażenowania, obrzydzenia asystenta i/lub osoby z niepełnosprawnością;
- pobudzenie seksualne osoby z niepełnosprawnością i/lub asystenta.

Reakcja:

- przekazywanie asystentowi przez osobę z niepełnosprawnością szczególnie dokładnych instrukcji co do sposobu realizacji wsparcia;
- zastosowanie sygnału „stop” przez osobę z niepełnosprawnością lub asystenta;
- rozmowa osoby z niepełnosprawnością z asystentem o odczuwanych emocjach;
- skorzystanie przez asystenta z superwizji;

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- skorzystanie przez osobę z niepełnosprawnością z doradztwa wzajemnego;
- zaangażowanie przez osobę z niepełnosprawnością asystenta o płci, z którą kontakt nie powoduje dyskomfortu przy przekraczaniu granic dystansu intymnego.

6. Nazwa sytuacji: naruszanie przez co najmniej jedną ze stron relacji między osobą z niepełnosprawnością a asystentem godności osobistej drugiej strony, w różnych aspektach i formach.

Przykładowe symptomy:

- ośmieszanie;
- protekcyjne traktowanie;
- krytyka w obraźliwej formie;
- dotykanie ciała lub przedmiotów osobistych, gdy nie jest to podyktowane realizowanymi czynnościami;
- skracanie dystansu (np. przechodzenie na „ty”) bez zgody drugiej strony;
- wydawanie instrukcji w trybie rozkazującym;
- nagminne zmiany terminów umówionych spotkań lub brak punktualności.

Reakcja:

- zastosowanie sygnału „stop” przez osobę z niepełnosprawnością lub asystenta;
- rozmowa osoby z niepełnosprawnością z asystentem o zaistniałej sytuacji;
- skorzystanie przez asystenta z superwizji;
- skorzystanie przez osobę z niepełnosprawnością z doradztwa wzajemnego;

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- zawiadomienie usługodawcy o zaistniałej sytuacji.

7. Nazwa sytuacji: pozostawanie przez jedną ze stron relacji między osobą z niepełnosprawnością a asystentem pod wpływem substancji odurzających lub innych zmieniających świadomość podczas współpracy.

Przykładowe symptomy:

- picie alkoholu, zażywanie narkotyków lub innych substancji psychoaktywnych podczas współpracy;
- objawy upojenia, ograniczenia świadomości;
- informacje od osoby, której dotyczy problem, lub od osób trzecich.

Reakcja:

- zastosowanie sygnału „stop” przez osobę z niepełnosprawnością lub asystenta;
- rozmowa osoby z niepełnosprawnością z asystentem o zaistniałej sytuacji, przywołanie zasad kodeksu etycznego asystenta;
- skorzystanie przez asystenta z superwizji;
- skorzystanie przez osobę z niepełnosprawnością z doradztwa wzajemnego;
- konsultacje ze specjalistą ds. uzależnień;
- odmowa współpracy, jeśli osoba znajduje się pod wpływem środków odurzających;
- zawiadomienie usługodawcy o zaistniałej sytuacji;
- formalne zakończenie współpracy między osobą z niepełnosprawnością a asystentem;
- formalne zakończenie współpracy usługodawcy z asystentem.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

8. Nazwa sytuacji: podejmowanie przez osobę z niepełnosprawnością aktywności trudnej do zaakceptowania przez asystenta ze względu na przekonania, np. religijne, polityczne, estetyczne, uzależnienia.

Przykładowe symptomy:

- oczekiwanie przez osobę z niepełnosprawnością asystowania podczas form aktywności scharakteryzowanych powyżej (np. podczas praktyk religijnych, w sytuacji gdy asystent jest osobą innego wyznania lub bezwyznaniową);
- podejmowanie przez jedną ze stron dyskusji światopoglądowych, dotyczących stylu życia, gustów, bez zgody drugiej strony;
- oczekiwanie asystowania podczas przygotowania się do czynności seksualnej.

Reakcja:

- zastosowanie sygnału „stop” przez osobę z niepełnosprawnością lub asystenta;
- rozmowa osoby z niepełnosprawnością z asystentem o zaistniałej sytuacji;
- dokładne zdefiniowanie sytuacji/czynności, w których pojawia się konflikt, oraz wartości, jakich on dotyczy;
- przywołanie zasad kodeksu etycznego asystenta, przywołanie zasadniczego celu AOOD, którym jest wsparcie osoby z niepełnosprawnością w realizacji wyborów życiowych podejmowanych niezależnie przez osobę z niepełnosprawnością;
- skorzystanie przez asystenta z superwizji;
- skorzystanie przez osobę z niepełnosprawnością z doradztwa wzajemnego;

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- przypisanie określonych zadań innym asystentom, dla których podejmowanie tych czynności nie jest kontrowersyjne (jeśli usługi dla 1 osoby z niepełnosprawnością świadczy kilkoro asystentów).

9. Nazwa sytuacji: próby przejmowania kontroli nad życiem użytkownika usług przez jego otoczenie, w tym ingerowania w relację między osobą z niepełnosprawnością a asystentem.

Przykładowe symptomy:

- próby wyznaczania zadań i/lub wydawania instrukcji przez osoby z otoczenia osoby z niepełnosprawnością;
- żądanie od asystenta szczegółowych informacji na temat aktywności, w których asystent wspiera osobę z niepełnosprawnością;
- deprecjonowanie prawa osoby z niepełnosprawnością do niezależnego życia, kwestionowanie zadań lub instrukcji przekazywanych asystentowi przez osobę z niepełnosprawnością.

Reakcja:

- rozmowa osoby z niepełnosprawnością z asystentem o zaistniałej sytuacji,
- rozmowa o zaistniałej sytuacji w konfiguracji: osoba z niepełnosprawnością – osoba z otoczenia osoby z niepełnosprawnością przejawiająca odnośne zachowanie – asystent; wskazanie ww. osobie na zasadniczy cel AOOD, którym jest wsparcie osoby z niepełnosprawnością w realizacji wyborów życiowych podejmowanych niezależnie przez osobę z niepełnosprawnością, oraz na fakt, że asystent pracuje pod kierownictwem i według instrukcji osoby z niepełnosprawnością;

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- sformułowanie przez osobę z niepełnosprawnością żądania zmiany zachowania wobec ww. osoby;
- ograniczenie kontaktu asystenta z osobą przejawiającą trudne zachowania;
- skorzystanie przez asystenta z superwizji;
- skorzystanie przez osobę z niepełnosprawnością z doradztwa wzajemnego.

10. Nazwa sytuacji: próba przejmowania przez jedną ze stron relacji między osobą z niepełnosprawnością a asystentem kontroli nad życiem drugiej strony poprzez np. przekraczanie granic jej prywatności w różnych aspektach i formach.

Przykładowe symptomy:

- odmowa przez asystenta wykonania zadań lub instrukcji osoby z niepełnosprawnością, które nie zagrażają życiu lub zdrowiu asystenta, nie są sprzeczne z zasadami kontraktu ani zasadami współżycia społecznego;
- kwestionowanie przez asystenta zasadności wyborów życiowych i codziennych decyzji osoby z niepełnosprawnością, narzucanie przez asystenta wykonania czynności lub sposobu realizacji wsparcia, których osoba z niepełnosprawnością mu nie zleca;
- zadawanie pytań i/lub komentowanie życia prywatnego drugiej osoby;
- usiłowanie kontaktu z drugą stroną poza uzgodnionymi godzinami współpracy bez wyraźnej potrzeby.

Reakcja:

- zastosowanie sygnału „stop” przez osobę z niepełnosprawnością lub asystenta;

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- rozmowa osoby z niepełnosprawnością z asystentem o zaistniałej sytuacji,
- przywołanie zasad kodeksu etycznego asystenta;
- skorzystanie przez asystenta z superwizji;
- skorzystanie przez osobę z niepełnosprawnością z doradztwa wzajemnego.

11. Nazwa sytuacji: faktyczna zmiana charakteru relacji między osobą z niepełnosprawnością a asystentem, np. z profesjonalnej na romantyczną.

Przykładowe symptomy:

- subiektywne przekonanie co najmniej jednej ze stron relacji, że zaszła odnośna zmiana;
- zachowania świadczące o wykroczeniu poza granice relacji profesjonalnej, np. wspólne spędzanie czasu poza uzgodnionymi godzinami współpracy;
- podjęcie współżycia seksualnego między osobą z niepełnosprawnością a asystentem.

Reakcja:

- zastosowanie sygnału „stop” przez osobę z niepełnosprawnością lub asystenta;
- rozmowa osoby z niepełnosprawnością z asystentem o zaistniałej sytuacji;
- przywołanie zasad kodeksu etycznego asystenta;
- skorzystanie przez asystenta z superwizji;
- skorzystanie przez osobę z niepełnosprawnością z doradztwa wzajemnego;

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- powrót do respektowania granic relacji profesjonalnej lub decyzja o zakończeniu relacji profesjonalnej i zmiana asystenta.

12. Nazwa sytuacji: wola zakończenia, z różnych przyczyn, współpracy przez jedną ze stron relacji między osobą z niepełnosprawnością a asystentem przy braku zgody drugiej strony.

Przykładowe symptomy:

- poinformowanie przez jedną ze stron o woli zakończenia współpracy.

Reakcja:

- rozmowa stron o przyczynach, dla których strona planuje zakończyć współpracę;
- jeśli jest to przyczyna związana z sytuacjami trudnymi opisanymi w niniejszym dokumencie, rozwiązanie ww. sytuacji zgodnie z adekwatnymi procedurami;
- skorzystanie przez asystenta z superwizji;
- skorzystanie przez osobę z niepełnosprawnością z doradztwa wzajemnego;
- ustalenie między osobą z niepełnosprawnością a asystentem harmonogramu wygaszania współpracy oraz ostatecznego terminu jej zakończenia;
- rekrutacja i wybór nowego asystenta przez osobę z niepełnosprawnością bądź zgłoszenie do usługodawcy potrzeby zmiany asystenta;
- formalne zakończenie współpracy między osobą z niepełnosprawnością a asystentem.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

13. Nazwa sytuacji: konflikt osobowości między osobą z niepełnosprawnością a asystentem.

Przykładowe symptomy:

- niemożność porozumienia się w sprawach codziennej rutyny;
- przewlekły stres w sytuacji współpracy osoby z niepełnosprawnością z asystentem.

Reakcja:

- rozmowa osoby z niepełnosprawnością z asystentem o tym, jak różnice osobowości wpływają na atmosferę współpracy;
- skorzystanie przez asystenta z superwizji;
- skorzystanie przez osobę z niepełnosprawnością z doradztwa wzajemnego;
- wspólne korzystanie przez osobę z niepełnosprawnością i asystenta ze wsparcia mediatora;
- ustalenie, czy dalsza współpraca jest możliwa;
- w przypadku woli zakończenia współpracy – rekrutacja i wybór nowego asystenta przez osobę z niepełnosprawnością bądź zgłoszenie do usługodawcy potrzeby zmiany asystenta.

14. Nazwa sytuacji: długotrwała niemożność wykonywania przez asystenta swoich obowiązków np. z przyczyn zdrowotnych.

Przykładowe symptomy:

- niepodejmowanie przez asystenta pracy w wyznaczonych dniach i godzinach;
- zła forma psychofizyczna asystenta w trakcie współpracy;
- przekazanie osobie z niepełnosprawnością informacji o złym stanie zdrowia przez asystenta.

Reakcja:

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- ustalenie ram czasowych niemożności wykonywania obowiązków przez asystenta stosownie do np. zaleceń lekarskich;
- zaangażowanie asystenta na zastępstwo lub przekazanie do usługodawcy informacji dotyczącej zaistniałej sytuacji.

15. Nazwa sytuacji: konflikty pomiędzy asystentami pracującymi dla tego samego użytkownika usług.

Przykładowe symptomy:

- spory między asystentami o to, do kogo należy wykonanie danej czynności zleconej przez osobę z niepełnosprawnością;
- wzajemnie kwestionowanie swoich kompetencji przez asystentów.

Reakcja:

- przekazanie przez osobę z niepełnosprawnością sygnału „stop” do asystentów;
- rozmowa osoby z niepełnosprawnością z asystentami, wskazanie negatywnych konsekwencji konfliktu dla jakości otrzymywanych usług;
- dokładne określenie zakresu kompetencji każdego z asystentów oraz zasad współpracy między nimi.

16. Nazwa sytuacji: odczuwanie przez asystenta przeciążenia obowiązkami lub wypalenia zawodowego.

Przykładowe symptomy:

- zła forma psychofizyczna asystenta w trakcie pracy;
- subiektywne odczucie asystenta, o którym informuje osobę z niepełnosprawnością.

Reakcja:

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- przekazanie asystentowi przez osobę z niepełnosprawnością sygnału „stop”;
- rozmowa osoby z niepełnosprawnością z asystentem o możliwych konsekwencjach i sposobach rozwiązania problemu;
- zmiany w codziennej organizacji pracy asystenta, wprowadzenie częstszych przerw w pracy, przyporządkowanie części zadań innym asystentom;
- urlop asystenta, zaangażowanie przez osobę z niepełnosprawnością asystenta na zastępstwo;
- skorzystanie przez asystenta z: superwizji, wsparcia psychologicznego i/lub doradztwa zawodowego;
- ewentualne formalne zakończenie współpracy osoby z niepełnosprawnością z asystentem.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

9. Zasady etyczne pracy asystenta

Poniżej zamieszczamy kodeks etyczny asystenta osobistego osoby niepełnosprawnej przyjęty ze wspomnianego wcześniej opracowania⁵ wraz z komentarzem do każdego zagadnienia z modyfikacją niezbędną dla niniejszego opracowania. Jest on jednym z elementów kluczowych, zapewniających sukces wdrożenia takiej formy wsparcia osoby z niepełnosprawnością.

Kontrola

- Asystent przyjmuje rolę osoby wspierającej, kierowanej przez tę osobę. Asystent nie przejmuje kontroli nad życiem tej osoby.
- Usługa asystencji osobistej jest jednym z elementów deinstytucjonalizacji życia osób z niepełnosprawnościami. Ma zapewniać podstawy do niezależnego życia. Zgodnie z maksymą przyjętą przez sztokholmski Instytut Niezależnego Życia można przyjąć, że:
niezależne życie = asystencja osobista + zniesienie barier.
- We wszystkich formach opieki instytucjonalnej osoby z niepełnosprawnością poddawane są różnego rodzaju kontroli i naciskom ze strony wykonawców tej opieki. Dotyczy to personelu medycznego, pomocniczego, administracji oraz całych instytucji. Przykładem tego może być sytuacja w domach pomocy społecznej.
- Istnieją alternatywne wobec domów pomocy społecznej formy organizacji wsparcia osób z niepełnosprawnościami. Są nią w szczególności usługi asystenta osobistego osoby z niepełnosprawnością, który wspiera działania tejże osoby, lecz nie stara się za nią decydować, mówić, co jest dla niej lepsze.

⁵ Orylski i in. 2018, 45.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- Pracami asystenta kieruje sama osoba z niepełnosprawnością tak, by móc efektywnie pełnić role społeczne i cieszyć się pełnią swoich praw.

Sprawczość

- Asystent wzmacnia poczucie sprawczości osoby z niepełnosprawnością, która decyduje, kiedy, jak i przez kogo udzielane jest jej wsparcie.
- Asystent nie proponuje gotowych rozwiązań osobie z niepełnosprawnością. Wspiera ją w realizacji podjętych decyzji.
- Ramy samodzielnych decyzji i działania osób z niepełnosprawnością ze wsparciem asystenta osobistego określone są zakresem usług umieszczonym w kontrakcie pomiędzy osobą z niepełnosprawnością, asystentem i usługodawcą.

Zakres

- Zakres realizowanej usługi określony jest w kontrakcie pomiędzy asystentem, osobą z niepełnosprawnością, ewentualnie podmiotem organizującym usługi asystencji osobistej. Warunkiem umieszczenia konkretnych czynności w kontrakcie jest przyjęcie przez asystenta zakresu obowiązków związanych z ich realizacją, a w wypadku zlecenia zarządzania usługą operatorowi zewnętrznemu – dodatkowo akceptacja organizatora usług. Usługi asystenckie co do zasady powinny być finansowane z budżetu osobistego – bez dodatkowych nakładów ze strony użytkownika.

Szacunek

- Asystent działa z poszanowaniem praw osoby z niepełnosprawnością, jej bliskich i majątku. Przejawia się to w szczególności poprzez akceptację wyborów i preferencji osoby

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

z niepełnosprawnością, jej stylu życia, przekonań politycznych i religijnych, orientacji seksualnej, rasy, pochodzenia etnicznego, płci, a jednocześnie poprzez nienarzucanie i nieprezentowanie własnych opinii czy wyborów w powyższym zakresie.

Dyskrecja

- Asystent zachowuje dyskrecję i nie udziela żadnych informacji dotyczących osoby z niepełnosprawnością, z którą pracuje, z wyjątkiem sytuacji działania na jej wyraźne polecenie lub sytuacji uzasadnionych zagrożeniem zdrowia, życia lub majątku tej osoby.

Dobra wiara

- Asystent wykonuje swoje obowiązki zawsze w dobrej wierze. Nie podejmuje działań na szkodę osoby z niepełnosprawnością.

Komunikacja, współpraca, asertywność

- Asystent utrzymuje należytą, werbalną i niewerbalną, komunikację z osobą z niepełnosprawnością. Wszystkie działania asystenta nastawione są na dobrą współpracę i jak najlepszą realizację wsparcia. Asystent wykazuje się asertywnością, dba o nieprzekraczanie wyznaczonych granic współdziałania. Jednocześnie sygnalizuje brak możliwości dalszego działania w sposób klarowny i z odpowiednim wyprzedzeniem (na przykład przez umówiony sygnał „stop”). Przerwanie wykonywanej przez asystenta czynności nie może skutkować narażeniem bezpieczeństwa osoby z niepełnosprawnością.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Odpowiedzialność

- Asystent działa w poczuciu pełnej odpowiedzialności za własne czyny i ich konsekwencje. Podejmuje tylko działania bezpieczne dla osoby z niepełnosprawnością i samego siebie.
- Przestrzega zasad bezpieczeństwa i higieny pracy. Przystępuje do pracy tylko po odpowiednim przeszkoleniu. Stosuje się do zasad prawidłowej eksploatacji urządzeń, zapoznaje się z instrukcjami obsługi urządzeń używanych przez osobę z niepełnosprawnością. Zasięga informacji od klienta/klientki o specyfice jego/jej funkcjonowania w domu, na ulicy, zachowaniach i reakcjach niestandardowych, przyjmowanych lekach, zwierzętach asystujących i zasadach pracy z nimi oraz innych czynnikach mogących rodzić odpowiedzialność.

Forma psychofizyczna

- Asystent przystępuje do pracy w dobrej formie psychofizycznej. Działa aktywnie w kierunku zachowania właściwej formy. Nie podejmuje działań pod wpływem substancji psychoaktywnych lub leków ograniczających zdolność kierowania pojazdami mechanicznymi. Pogorszenie stanu zdrowia, złe samopoczucie, w tym w trakcie wykonywanych czynności, zgłasza natychmiast osobie z niepełnosprawnością oraz instytucji organizującej usługi AOON.

Porządek prawny

- Asystent działa wyłącznie w ramach obowiązującego w Polsce porządku prawnego. Brak możliwości wykonania czynności, które w opinii asystenta naruszają porządek prawny, asystent zgłasza osobie z niepełnosprawnością i instytucji organizującej usługi AOON.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

10. Zasady okresowej ewaluacji zadowolenia użytkownika z pracy asystenta oraz narzędzia ewaluacji wsparcia

Przedmiotowy zakres ewaluacji wynika z diagnozy potrzeb osoby korzystającej z asystencji osobistej oraz określonych celów, jakim służy wsparcie (ewaluowane jest zadowolenie z uzgodnionego zakresu czynności wykonywanych przez AOON).

Wszelkie metody ewaluacji są dostosowane do osoby z niepełnosprawnością – dane są gromadzone w taki sposób, aby osoba z niepełnosprawnością mogła w jak największym stopniu samodzielnie, bez udziału osób trzecich, odpowiadać na pytania lub wskazywać odpowiedzi.

Ewaluacja prowadzona jest bez obecności AOON, przez Koordynatora usług asystenckich z zachowaniem pełnej poufności procesu.

Zasadniczą formą ewaluacji jest indywidualny wywiad z użytkownikiem usługi. Wywiad może być przeprowadzony stacjonarnie lub zdalnie (telefonicznie lub z wykorzystaniem platformy do komunikacji zdalnej).

Scenariusz wywiadu składa się zarówno z pytań zamkniętych, jak i pytań otwartych, pogłębiających odpowiedzi na pytania zamknięte.

Propozycja pytań wywiadu indywidualnego z użytkownikiem usług AOON^[1]:

1. Czy ogólnie jest Pan/Pani zadowolony/a z usług AOON?
 - a. bardzo zadowolona/y,
 - b. zadowolona/y,
 - c. ani zadowolona/y, ani niezadowolona/y,
 - d. niezadowolona/y,
 - e. bardzo niezadowolona/y.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

2. Proszę o wskazanie poziomu Pana/Pani zadowolenia dla każdej czynności, w której wspiera Pana/Panią asystent? [zgodnie z formularzem diagnozy].
3. Czy usługa asystencji osobistej była wykonywana zgodnie z umową zawartą z asystentem / trójstronnym kontraktem?
 - a. tak,
 - b. nie.
4. Jeśli nie, co odbywało się inaczej? Dlaczego?
5. Czy jest coś, co chciałby Pan / chciałyby Pani zmienić w usłudze asystenckiej? Co? Dlaczego?

W przypadku dzieci i osób niepełnoletnich ewaluacja prowadzona jest w obecności opiekunki/opiekuna.

Jeśli nie ma możliwości przeprowadzenia ewaluacji bez obecności osób trzecich (np. obecność tłumacza/tłumaczki PJM, opiekuna/opiekunki), należy szczególnie zadbać o uzyskanie odpowiedzi od osoby korzystającej z usług AON tak, aby osoba trzecia nie wypowiadała się za tę osobę. Osoba przeprowadzająca wywiad powinna mieć kompetencje i doświadczenie umożliwiające jej skuteczną komunikację z konkretną osobą korzystającą z usług AON np.: znajomość PJM, AAC, stosowanie ETR, doświadczenie w komunikacji z osobami z niepełnosprawnością intelektualną lub w spektrum autyzmu.

Przed przystąpieniem do realizacji badania należy dokładnie wyjaśnić jego przebieg, jakie są cele, odpowiedzieć na wszystkie pytania i wątpliwości, uzyskać świadomą zgodę na udział w badaniu od osoby korzystającej z AON.

[\[1\]](#) UWAGA! narzędzie powinno być dostosowane do konkretnej osoby z niepełnosprawnością, a osoba realizująca wywiad powinna być przeszkolona lub

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

posiadać doświadczenie w efektywnej komunikacji z osobami z danym rodzajem niepełnosprawności i danymi potrzebami komunikacyjnymi.

Ewaluacja składa się z 3 etapów:

- Pierwszy pomiar (ewaluacja *ex-ante*): odbywa się wraz z diagnozą, służy określeniu potrzeb oraz wyznaczeniu celów.
- Kolejne pomiary (ewaluacja *on-going*): odbywają się w trakcie korzystania z usługi. Ich celem jest sprawdzenie, czy usługa realizowana jest w oczekiwany sposób, czy rzeczywiście odpowiada na potrzeby osoby z niepełnosprawnością i czy realizowane są postawione cele i – w rezultacie – czy konieczne jest wprowadzenie ewentualnych zmian.
- Ostatni pomiar (ewaluacja *ex-post*): realizowany jest na koniec umowy / korzystania z usług konkretnego asystenta osobistego. Jego celem jest kompleksowa ocena realizacji celów, zaspokojenia potrzeb oraz określenie stopnia zadowolenia/satysfakcji z uzyskanej usługi.

Pomiędzy poszczególnymi etapami ewaluacji osoba korzystająca z AONN może zgłosić zastrzeżenia, uwagi do osoby wskazanej przez instytucję organizującą usługę asystencji osobistej. Uwagi można zgłaszać bezpośrednio, telefonicznie, drogą korespondencyjną, za pośrednictwem poczty elektronicznej lub platformy do komunikacji zdalnej. Użytkownik ma możliwość zgłaszania uwag imiennie lub anonimowo.

AONN powinien mieć możliwość oceny współpracy z osobą z niepełnosprawnością. Instytucja organizująca usługę asystencji osobistej wskazuje osobę kontaktową, której AONN może zgłaszać uwagi, zastrzeżenia do współpracy z osobą z niepełnosprawnością.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

11. Wymagania dla podmiotów prawnych zamierzających świadczyć usługi AON

Ta część standardu AON dla zachowania spójności została wykonana na podstawie opracowania „Budżet osobisty” zrealizowanego w ramach projektu „Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych” i ujęta w części „Wymagania i wytyczne dla podmiotów wspierających zarządzanie budżetem osobistym”⁶.

Przyjęto taką metodykę działania ze względu na to, że asystencja osobista jest jedną z usług przewidzianych do finansowania z budżetu osobistego, którego dotyczy wspomniane opracowanie. Dodatkowo posłużono się informacjami i wnioskami zawartymi w opracowaniu szczegółowym z pierwszego kamienia milowego ww. projektu, dotyczącym analizy 6 krajów europejskich, w których funkcjonuje asystencja osobista⁷.

Asystencja osobista jako rozwiązanie systemowe w Polsce jest zupełnym *novum*. Dotychczasowe rozwiązania, tzw. projektowe, w znacznym stopniu odbiegały od standardów i wymogów narzuconych poprzez definicję asystencji osobistej zawartą w Komentarzu generalnym nr 5 Komitetu ONZ ds. praw osób z niepełnosprawnościami. Z opracowania zbiorczego na temat asystencji osobistej z etapu analizy (pierwszy kamień milowy)⁸ wynika, że do tego stopnia te rozwiązania miały się z istotą asystencji osobistej ujętej we wspomnianej definicji, iż w niektórych wypadkach nawet trudno uznać je za rozwiązania, które mogą nosić nazwę „asystencja osobista”. Rzeczywisty charakter i cel AON wynikają wprost z art. 19 Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych oraz Komentarza generalnego nr 5.

⁶ Ł. Orylski i in., 2020.

⁷ S. Besowski, Ł. Orylski, *Polski system prawny wobec możliwości wdrożenia systemowego wsparcia osób z niepełnosprawnością w formie usług asystencji osobistej*, w: *Asystencja osobista osób z niepełnosprawnością w świetle analiz wybranych rozwiązań zagranicznych oraz systemu i doświadczeń krajowych. Raport zbiorczy*, Puszczykowo, 2021.

⁸ Id.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Jedną z grup interesariuszy, która będzie włączona w proces tworzenia systemu wsparcia w modelu prawo człowieczym niepełnosprawności zapewniającym wyrównywanie szans, będą podmioty wspierające osoby z niepełnosprawnością wymagające wsparcia w zarządzaniu budżetem osobistym w części przeznaczony na asystencję osobistą, a także oferujące usługi asystencji osobistej poprzez zatrudnionych asystentów. Wśród podmiotów mogących świadczyć usługi AON bez wątpienia powinny się znaleźć:

- organizacje pozarządowe,
- centra usług społecznych (CUS),
- gminy lub jednostki organizacyjne im podległe,
- przedsiębiorstwa społeczne, w szczególności prowadzone przez same osoby z niepełnosprawnością, które rozwinęły swoją działalność od samoobsługi własnych budżetów osobistych w zakresie AON do usługowego świadczenia wsparcia w tym zakresie.

Wśród autorek i autorów niniejszego standardu nie ma jednolitego stanowiska odnośnie zasadności umożliwienia świadczenia usług AON również przez podmioty komercyjne. W tym gronie większość jest przeciwna wspomnianemu rozwiązaniu z uwagi na ryzyko niskiej jakości usług realizowanych przez te podmioty i braku faktycznej kontroli nad ich działalnością. Obawy te podziela znaczna część ekspertów zagranicznych, z którymi prowadzono konsultacje podczas przygotowywania niniejszego standardu.

Zdaniem dwóch ekspertów należy umożliwić stosowną działalność podmiotów komercyjnych w tym zakresie, zwłaszcza podmiotów zarządzanych bezpośrednio przez samych użytkowników AON i/lub asystentów. Dopuszczając podmioty komercyjne do świadczenia usług AON, należy mieć pewność, iż – mimo charakteru swojej działalności nastawionego na zysk – będą one realizować ww. usługi zgodnie z Konwencją i Komentarzem generalnym nr 5. Być może omawianą tu możliwość należy wprowadzić dopiero po wygaśnięciu moratorium (np. 3

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

lata), które pozwoli ocenić jej zasadność na tle kształtującego się systemu organizacji i realizacji usług AONN oraz rynku tych usług. Omawiana tu kwestia z pewnością wymaga dalszych analiz w tym zakresie, w tym konsultacji społecznych.

Podmiot prawny świadczący usługi AONN musi zatrudnić osobę pełniącą obowiązki koordynatora usług AONN przy obsłudze powyżej 5 użytkowników. Na każdych kolejnych 10 użytkowników AONN musi przypadać 1 koordynator. Szczegółowe informacje na temat zakresu obowiązków oraz wymaganych kwalifikacji i kompetencji koordynatorów usług AONN znajdują się w rozdz. 12 niniejszego opracowania.

Koordynator asystencji osobistej powinien ukończyć szkolenie oraz uzyskać certyfikat. Kwalifikacje oraz proces certyfikacji powinny zostać zawarte w Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji, w ramach kwalifikacji na poziomie 4.

Podmioty mogące świadczyć usługi AONN powinny zapewnić (obligatoryjnie przy wniosku ze strony użytkownika) osobom korzystającym z AONN usługi doradztwa wzajemnego (*peer counseling*) prowadzone przez konsultantów. Konsultantem powinna być osoba z niepełnosprawnością, która sama ma doświadczenie w korzystaniu z AONN i budżetu osobistego. Ponadto powinna być ona przeszkolona, by udzielać skutecznie i profesjonalnie porad w tym zakresie.

Osoby prowadzące ww. doradztwo powinny posiadać przygotowanie w zakresie:

- komunikacji,
- możliwości sfinansowania różnych potrzeb w zakresie usługi AONN i budżetu osobistego,
- umiejętności związanych z prowadzeniem uproszczonej rachunkowości i obsługi oprogramowania rozrachunkowego,
- zasad przyznawania/rozliczania budżetu osobistego oraz zarządzania nim, zgodnie z obowiązującymi przepisami, zasadami i regułami,

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- znajomości Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych oraz celu przyznawania budżetu osobistego.

Docelowo doradztwo wzajemne (*peer counseling*) w zakresie asystencji osobistej powinno zostać zawarte w ramach Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji.

Szereg kosztów generowanych w czasie obsługi tego zadania jest również uwzględniany przy wyliczaniu kwot należnych z tytułu asystencji osobistej w budżecie osobistym.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

12. Wytyczne dla usługodawców usług AOODN w zakresie organizacji i koordynacji usług

Usługodawca jest pracodawcą dla asystentów pracujących pod merytorycznym kierownictwem i według instrukcji użytkowników AOODN, którzy z tych usług korzystają. Usługodawca pełni wobec asystentów wszystkie przewidziane prawem obowiązki pracodawcy. Z uwagi na stabilność zatrudnienia oraz dbanie o jakość usług rekomenduje się zatrudnianie asystentów w oparciu o umowę o pracę. Cywilnoprawne formy współpracy z asystentami należy ograniczać do minimum.

Funkcja nadzorcza usługodawcy wobec asystentów, których zatrudnia, służyć ma maksymalizacji kontroli sprawowanej przez użytkownika usług AOODN nad ich organizacją i realizacją. Przed rozpoczęciem działalności w zakresie realizowania usług AOODN usługodawca powinien:

- zbadać swoje realne możliwości świadczenia usług – jakimi zasobami asystentów dysponuje, jaka jest ich dyspozycyjność;
- zapewnić zasoby techniczne umożliwiające koordynację usług AOODN – dostępny dla osób z niepełnosprawnościami lokal, szybkie łącze internetowe, telefon w biurze, ewentualne telefony komórkowe do dyspozycji asystentów, zapewnianie dostępności cyfrowej oraz informacyjno-komunikacyjnej;
- określić zasięg terytorialny świadczenia usług;
- stworzyć bazę asystentów osobistych mieszkających we wszystkich miejscowościach w danym zasięgu lub mających realne możliwości dojazdu tam, jednakże musi istnieć możliwość zaangażowania asystenta spoza bazy, stosownie do potrzeb osób z niepełnosprawnościami;
- określić liczbę osób z niepełnosprawnościami, na rzecz których może świadczyć usługi AOODN, w tym w trybie całodobowym i podwojonych usług;

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- posiadać możliwości (kadrowe i organizacyjne) prowadzenia szkoleń ogólnych i uzupełniających dla asystentów osób z niepełnosprawnością oraz dla koordynatorów usług AOON w zakresie wynikającym z realizacji usług AOON;
- posiadać możliwości (kadrowe i organizacyjne) prowadzenia superwizji dla asystentów osób z niepełnosprawnością i koordynatorów usług AOON w wymiarze co najmniej 1 godziny miesięcznie;
- posiadać możliwości finansowe zapewnienia wszystkim asystentom polis ubezpieczeniowych OC i NNW (po pełnej implementacji instrumentu “budżet osobisty” ww. koszty będą składową budżetów osobistych użytkowników AOON).

Jeśli usługodawca planuje świadczenie usług AOON także dla osób potrzebujących bardziej intensywnego i/lub kompleksowego wsparcia w zakresie usług AOON i/lub wsparcia w podejmowaniu decyzji (rozdz. 2.1. „Zakres podmiotowy”), powinien spełniać bardziej restrykcyjne warunki w zakresie kwalifikacji i doświadczenia zarówno asystentów, jak i koordynatorów. Podejmując współpracę z wyżej wskazanymi użytkownikami AOON, asystenci i koordynatorzy powinni legitymować się minimum trzyletnim udokumentowanym doświadczeniem we wspieraniu osób z niepełnosprawnością z grup wskazanych powyżej lub tytułem zawodowym minimum licencjata w zakresie pedagogiki specjalnej i minimum rocznym doświadczeniem w zakresie wspierania osób z niepełnosprawnością. Rekomendujemy, aby do doświadczenia, o którym tu mowa, zaliczać również pracę wolontariacką i/lub wspieranie członka rodziny bądź innej osoby bliskiej w codziennym funkcjonowaniu.

Usługodawca musi stworzyć użytkownikowi AOON realne możliwości wyboru asystenta/asystentów do współpracy. Musi być przygotowany merytorycznie do prowadzenia doradztwa dla osób dokonujących tego wyboru. Z tego powodu Usługodawca powinien być zwolniony ze stosowania przepisów Prawa zamówień publicznych w procedurze wyboru asystentów wskazanych lub zaakceptowanych przez osoby uprawnione do

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

korzystania z usług asystenckich lub ich opiekunów prawnych. Mechanizm taki jest stosowany dla realizacji usług asystenckich finansowanych ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Funduszu Spójności.

Usługodawca gwarantuje asystentowi wynagrodzenie także za czas pracy, w którym dojeżdża do osoby z niepełnosprawnością, czeka na nią. Bycie w gotowości do wsparcia stanowi ważny aspekt pracy asystenta. Warunki współpracy między usługodawcą, osobą z niepełnosprawnością i asystentem osobistym określa kontrakt trójstronny, który powinien m.in. określać indywidualny zakres czynnościowy usług AON, miesięczną liczbę godzin pozostającą do dyspozycji użytkownika. Proponowany wzór kontraktu jest załącznikiem nr 2 do niniejszego opracowania.

Indywidualny zakres czynnościowy usług AON służyć ma przeciwdziałaniu wykorzystywania asystenta przez osobę z niepełnosprawnością, zlecania mu zadań nienależących do kompetencji asystenta, traktowania „jak służącego”. Zakres ten powinien być jednak elastyczny, zwłaszcza po zakończeniu wstępnego etapu współpracy pomiędzy osobą z niepełnosprawnością a asystentem. Należy zagwarantować możliwość modyfikacji tego zakresu stosownie do zmieniających się potrzeb osoby z niepełnosprawnością czy sytuacji życiowej. Preferowana jest konsensualna forma dokonywania zmian w tym zakresie – jeśli nie ma rozbieżności między osobą z niepełnosprawnością a asystentem, zmiany te nie muszą być dokonywane na piśmie i nie wymagają akceptacji usługodawcy.

Usługodawca wspiera użytkownika usług AON w sprawowaniu kontroli nad pracą asystenta, zgodnie z Komentarzem generalnym nr 5. Usługodawca interweniuje w sytuacji zgłoszonych przez osobę z niepełnosprawnością nieprawidłowości w pracy asystenta. Usługodawca umożliwi użytkownikowi AON zmianę asystenta z zachowaniem terminów określonych w trójstronnym kontrakcie.

Usługodawca nie może podejmować decyzji w sprawie organizacji i realizacji usług AON bez wiedzy i zgody osoby z niepełnosprawnością,

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

która z tych usług korzysta, co wynika wprost z Komentarza generalnego nr 5.

Usługodawca ma prawo kontrolowania realizacji usług przez AON w miejscu i w trakcie realizacji usługi. Kontrola może mieć charakter niezapowiedziany.

Asystenci powinni mieć funkcjonalną znajomość języka polskiego w mowie, pożądana jest również znajomość języka polskiego w piśmie. Požadane jest, aby asystent posiadał podstawowe umiejętności z zakresu technologii informacyjno – komunikacyjnych (w tym obsługi komputera, smartfona, tabletu i komórkowego i innych urządzeń i przedmiotów służących komunikacji).

Usługodawca powinien mieć faktyczną możliwość prowadzenia szkolenia ogólnego i doszkalania AON, którzy u niego pracują.

W celu zapewnienia wysokiej jakości usług AON usługodawca powinien zatrudnić koordynatora lub koordynatorów. Ich liczba powinna być proporcjonalna do liczby użytkowników i/lub liczby godzin realizowanego wsparcia.

Kompetencje i kwalifikacje koordynatora usług AON

Kwalifikacje koordynatora AON powinny być skodyfikowane w Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (na 4 poziomie kwalifikacji). Wśród kompetencji i kwalifikacji koordynatora AON znajdują się (traktowane łącznie):

- minimum trzyletnie udokumentowane doświadczenie w pracy bezpośredniej z osobami z niepełnosprawnością (požadane jako AON) lub korzystanie z AON (w wymiarze minimum 30 godzin miesięcznie) przez minimum 1 rok;
- minimum roczne udokumentowane doświadczenie w koordynowaniu pracy (zawodowej lub wolontariackiej) zespołów powyżej 5 osób

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

(pożądane w koordynacji pracy zespołów świadczących bezpośrednie wsparcie dla osób z niepełnosprawnością);

- umiejętność komunikacji werbalnej w języku polskim ;
- wykształcenie minimum średnie (pożądane wyższe, przynajmniej na poziomie licencjatu).

Pożądaną dla koordynatora jest umiejętność komunikowania się za pomocą innej niż język polski formy (np. AAC, PJM).

W ramach swojej pracy koordynator AONN pozostaje w bieżącym kontakcie z użytkownikami i asystentami. Koordynator musi być dostępny telefonicznie, mailowo, opcjonalnie także za pośrednictwem mediów społecznościowych lub osobiście w siedzibie usługodawcy we wszystkich dniach i godzinach, w czasie, gdy użytkownicy AONN korzystają z danych usług. Pożądane jest, aby co najmniej 1 koordynator pracujący dla danego usługodawcy był dostępny dla użytkowników w trybie 24/7, także w dni ustawowo wolne od pracy. Dlatego prace koordynatorów powinny być realizowane w trybie zmianowym. Koordynator musi w razie potrzeby podejmować interwencje w miejscach realizacji usług AONN, w tym w miejscach zamieszkania ich użytkowników. Dlatego też powinien mieć możliwość szybkiego poruszania się w obrębie obszaru objętego działaniem usługodawcy. Jeśli użytkownik usług AONN pełni rolę bezpośredniego pracodawcy dla asystenta, interwencje, o których mowa wcześniej, powinien podejmować reprezentant podmiotu wspierającego użytkownika AONN w zarządzaniu tymi usługami, a jeśli użytkownik z takiego wsparcia nie korzysta – uprawniony pracownik PCPR.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

13. Asystencja osobista a inne formy wsparcia

Poniżej zawarto wybrane zależności między asystencją osobistą osób z niepełnosprawnością a innymi formami wsparcia, zarówno opracowywanymi w ramach projektu „Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”, jak i istniejącymi w regulacjach prawnych.

- Asysta prawna jako element systemu wspieranego podejmowania decyzji

Asystencja osobista i asysta prawna to dwa rozłączne instrumenty wsparcia osób z niepełnosprawnościami. Asystent osobisty nie powinien pełnić funkcji asystenta prawnego. Asystent osobisty może wspierać osobę z niepełnosprawnością w kontaktach z urzędnikami i instytucjami, ale nie może wspierać jej w podejmowaniu decyzji w zakresie dedykowanym asystentowi prawnemu. Asystent prawny może w imieniu osoby z niepełnosprawnością ustalić zakres czynności wykonywanych przez asystenta osobistego oraz podpisać kontrakt trójstronny w jej imieniu. Przy ustalaniu tego zakresu asystent prawny musi wziąć pod uwagę wiedzę na temat funkcjonowania i potrzeb życiowych osoby z niepełnosprawnością dostarczoną przez opiekuna faktycznego oraz osoby najbliższe.

- Usługi opiekuńcze

Wszystkie obowiązki osoby realizującej obecnie systemowe usługi opiekuńcze wpisują się w zakres czynności asystenta osobistego osoby z niepełnosprawnością. Dlatego w przypadku pełnego wdrożenia usług AON nie będzie potrzeby realizacji odrębnych usług opiekuńczych dla użytkowników AON, a w wypadku braku górnej granicy wieku dla nich – dla wszystkich osób z niepełnosprawnościami. . Oznacza to konieczność ujednoczenia aktualnych usług opiekuńczych i usług asystenckich dla osób

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

z niepełnosprawnościami oraz uregulowania usługi AON na poziomie ustawowym.

- Specjalistyczne usługi opiekuńcze, w tym specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi

Zawierają one elementy terapeutyczne dotyczące m.in. usprawniania i nauki wykonywania czynności dnia codziennego oraz czynności, które mogą być wpisane w zakres obowiązków asystenta osobistego osoby z niepełnosprawnością. Dlatego usługę tę należy rozdzielić na dwie odrębne: usługę AON oraz np. specjalistyczną usługę terapeutyczną, która może być realizowana w placówce dziennej aktywności lub w miejscu zamieszkania osoby z niepełnosprawnością. Specjalistyczne usługi terapeutyczne docelowo również finansowane powinny być z budżetu osobistego osoby z niepełnosprawnością. Obie usługi powinny być dla użytkownika świadczone nieodpłatnie.

- Podstawowe czynności medyczne

Asystent osobisty osoby z niepełnosprawnością musi mieć również możliwość wykonywania podstawowych czynności medycznych: cewnikowanie, podawanie insuliny, karmienie dojelitowe poprzez PEG i inne, po odpowiednim przeszkoleniu. Brak takich uprawnień i odpowiedniego przygotowania asystentów prowadzi do dyskryminacji osoby z niepełnosprawnością w dostępie do usług AON ze względu na stan zdrowia lub – w przypadku faktycznej realizacji podstawowych czynności medycznych – narażać będzie na niebezpieczeństwo zarówno użytkownika, jak i asystenta osobistego. Docelowo więc, po wprowadzeniu niezbędnych zmian prawnych, usługi AON będą także pokrywać zapotrzebowanie na realizację zadań związanych z podstawowymi czynnościami medycznymi.

- Opieka wytchnieniowa

Ministerstwo Rodziny
i Polityki Społecznej

Państwowy Fundusz
Rehabilitacji Osób
Niepełnosprawnych

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Asystencja osobista realizowana przez asystenta, który nie jest osobą bliską świadczącą stałe, obciążające wsparcie nieformalne w stosunku do danej osoby z niepełnosprawnością, realizuje jednocześnie cele wychwaniowe w stosunku do osób bliskich osoby z niepełnosprawnością. Z tego powodu systemowe i powszechne wdrożenie AOOD, dostępnej również dla osób wymagających intensywnego, w tym całodobowego wsparcia, znacznie zredukuje potrzeby korzystania z usług opieki wychwaniowej (przede wszystkim ograniczając je do zakresu interwencyjnego/kryzysowego oraz w stosunku do dzieci z niepełnosprawnościami).

Wskazany kierunek relacji między rozwijaną systemowo asystencją osobistą a opieką wychwaniową wynika również z art. 19 i 27 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych oraz z Komentarza generalnego nr 5 Komitetu ONZ ds. praw osób z niepełnosprawnościami.

Jednocześnie należy zauważyć, że coraz szersza realizacja asystencji osobistej nie stoi w sprzeczności z rozwojem wsparcia wychwaniowego, wykraczającego poza ramy samej opieki wychwaniowej.

- Mieszkalnictwo wspomagane

Jest niezbędnym elementem realizacji procesu deinstytucjonalizacji usług społecznych i przejścia z opieki instytucjonalnej do opieki świadczonej na poziomie lokalnych społeczności. Organizator usługi musi brać pod uwagę potrzeby osób z niepełnosprawnością sprzężoną wymagających intensywnego wsparcia, również całodobowego. Odpowiedni zakres i skala wsparcia tych osób zagwarantują im możliwość życia i rozwoju w lokalnej społeczności.

Usługa ta może być realizowana w formule przekazania osobie z niepełnosprawnością dostępnej lub adaptowalnej infrastruktury mieszkaniowej uzupełnionej usługą asystencji osobistej. Każda osoba mieszkająca w mieszkaniu wspomagany powinna mieć również pełny i nieograniczony dostęp do innych usług realizowanych w ramach systemu

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

pomocy społecznej, włączenia społecznego, aktywności zawodowej, edukacji, opieki zdrowotnej i rehabilitacji. Uwzględniając indywidualne potrzeby osób z niepełnosprawnością, usługa mieszkań wspomaganych dostępna powinna być w formie mieszkań indywidualnych lub grupowych z uwzględnieniem wszystkich zasad wynikających z Komentarza generalnego nr 5 oraz z idei niezależnego życia.

W przypadku realizacji tej usługi w formule wspomaganych społeczności mieszkaniowych usługi AONN powinny być realizowane na takich samych zasadach jak dla osób z niepełnosprawnością mieszkających samodzielnie bądź z bliskimi. Wdrożenie tego typu usługi mieszkaniowej spowoduje odstępianie od formuły mieszkań chronionych na rzecz świadczenia niezależnych od siebie usług, tj. dostępu do odpowiednio dostosowanego mieszkania oraz dostępu do usług AONN adekwatnie do potrzeb mieszkańca.

Dzięki wprowadzeniu regulacji ustawowych i instrumentów finansowych wspierających rozwój mieszkań wspomaganych w każdej gminie stanowić one będą wraz z usługą AONN realną alternatywę dla zamieszkania osób z niepełnosprawnościami (zwłaszcza z niepełnosprawnością intelektualną, sprzężoną, osób z problemami zdrowia psychicznego) w instytucjach opieki całodobowej (m.in. domy pomocy społecznej, zakłady opiekuńczo-lecznicze, zakłady pielęgnacyjno-opiekuńcze). Usługa mieszkalnictwa wspomaganego realizowana będzie komplementarnie z usługą AONN, tak by zapewnić użytkownikom jak największą możliwość samostanowienia oraz wyboru miejsca i zakresu otrzymywanego wsparcia.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

14. Zasady finansowania asystencji osobistej

Ponieważ jako zasadę generalną przyjęto w ramach niniejszego projektu, że asystencja osobista będzie finansowana z budżetu osobistego, zasady finansowania asystencji osobistej wynikają wprost z opracowania pt. „Budżet osobisty”⁹. W szczególności wykorzystane tu będą informacje zawarte w rozdziałach „Źródła finansowania” oraz „Zarządzanie budżetem osobistym”.

Ponadto wykorzystane zostały informacje, wnioski i rekomendacje z pierwszego kamienia milowego, z raportów szczegółowych dotyczących asystencji osobistej, a w szczególności z rozdziału „Słownia” z raportu na temat sytuacji w 6 wybranych krajach europejskich¹⁰, w którym opisano zasady finansowania asystencji osobistej.

Informacje te zostały częściowo już wykorzystane przy opracowaniu innych rozdziałów niniejszego standardu asystencji osobistej, np. rozdz. 4. „Sposoby zarządzania usługą asystencji osobistej przez użytkownika” i inne.

Po opracowaniu planu wsparcia i obliczeniu liczby niezbędnych godzin usług AON przez członków komisji wykonującej analizę potrzeb użytkownika komisja składa raport do wybranego przez użytkownika PCPR lub CUS, gdzie następuje obliczenie, według obowiązujących urzędowych stawek, wszystkich elementów kosztów asystencji osobistej. Wynik kalkulacji powinien być przedstawiony do zatwierdzenia użytkownikowi. Po uzyskaniu akceptacji jednostka obliczająca przekazuje stosowne informacje do podmiotu finansującego, którym docelowo powinno być Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej zarządzające odpowiednią częścią budżetu państwa, z tytułem „Budżet osobisty” i zgodnie z ustawą o finansach publicznych art. 124 umieszczonym w grupie „Świadczenia na rzecz osób fizycznych”.

⁹ Ł. Orylski i in., 2018.

¹⁰ S. Besowski, Ł. Orylski, *Polski system prawny...*

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Po weryfikacji Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych udostępnia użytkownikowi informacje w postaci promesy.

Na tej podstawie użytkownik albo sam organizuje zatrudnienie asystentów osobistych i zarządza ich pracą, albo zwraca się do określonych wcześniej podmiotów z wnioskiem o wsparcie w zarządzaniu tymi usługami lub korzysta z usług dostarczanych mu przez gminę lub organizację pozarządową lub przedsiębiorstwo społeczne. Gdy użytkownik sam zarządza usługą, to zawiera umowy z asystentami oraz prowadzi rejestr czasu ich pracy. Gdy rozliczenie miesięczne wykazuje mniejszą kwotę niż przyznana w promesie, niewykorzystane środki mogą być rozliczane w okresach następnym, maksymalnie do 3 miesięcy.

Do czasu systemowego wdrożenia w Polsce budżetu osobistego asystencja osobista powinna być finansowana na dotychczasowych zasadach, m.in. z Funduszu Solidarnościowego, Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, jednostek samorządowych i środków Unii Europejskiej. Środki finansowe na realizację AOODN powinny być sukcesywnie zwiększane, tak aby umożliwić użytkownikom AOODN korzystanie z tej usługi w trybie całorocznym i w wymiarze adekwatnym do indywidualnych potrzeb.

Do czasu systemowego wdrożenia w Polsce budżetu osobistego należy ze źródeł wymienionych w poprzednim akapicie zabezpieczyć środki nie tylko na wynagrodzenia asystentów, ale również na dojazdy asystenta z użytkownikiem w trakcie wykonywania usług AOODN (realizowane środkami komunikacji publicznej, samochodem będącym własnością osoby z niepełnosprawnością, członka jej rodziny lub asystenta oraz koszt wstępu na wydarzenia płatne (np. kulturalne lub sportowe) dla asystenta towarzyszącego w tym czasie użytkownikowi AOODN. Powyższe jest warunkiem koniecznym efektywnej realizacji usług AOODN przed wdrożeniem instrumentu "budżet osobisty".

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

15. Podsumowanie

Usługi asystencji osobistej osób z niepełnosprawnościami stanowią warunek niezbędny i konieczny dla prowadzenia przez nie niezależnego życia. Niniejszy dokument zaprezentował ogólne i szczegółowe wytyczne standardu usługi AON opartej o najlepsze wzorce międzynarodowe (m.in. Szwecja, Słowenia, Finlandia). Kluczowe jest jednak to, że zakres czynności oraz sposób realizowania usługi powinny być każdorazowo ustalane przez osobę z niepełnosprawnością. To ona ma sprawować kontrolę i nadzór nad świadczeniem usługi i to ona ma decydować, czego potrzebuje.

Usługa asystencji osobistej w tym rozumieniu musi stanowić bezpośrednio wdrożenie art. 19 Konwencji o prawach osób z niepełnosprawnościami oraz spełniać wymagania zawarte w Komentarzu generalnym nr 5 Komitetu ONZ ds. praw osób z niepełnosprawnościami.

Pełne, systemowe wdrożenie standardu asystencji osobistej zawartej w niniejszym standardzie stanowić będzie fundament dla realizacji niezależnego życia osób z różnymi niepełnosprawnościami w Polsce.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Najczęściej zadawane pytania i odpowiedzi (FAQ)

Kim jest asystent osobisty osoby z niepełnosprawnością?

To wybrana przez osobę z niepełnosprawnością osoba wspierająca ją w życiu codziennym w zakresie i w sposób określony przez samą osobę z niepełnosprawnością lub z odpowiednim wsparciem. Asystencja osobista stanowi narzędzie umożliwiające niezależne życie.

Czym różni się rola asystenta osobistego osoby z niepełnosprawnością od roli innych zawodów pomocowych?

Asystent osobisty, w odróżnieniu od innych zawodów pomocowych, wypełnia wolę osoby z niepełnosprawnością, nie sprawując kontroli ani nad osobą, ani nad jej życiem. Asystent osobisty pracuje pod kierownictwem osoby z niepełnosprawnością i nie narzuca jej swojej woli. Istotna jest tutaj odpowiedzialność za podejmowanie decyzji. Ponosi ją osoba z niepełnosprawnością, a nie asystent.

Dobrze obrazuje to poniższy cytat ze strony Fundacji „Zdrowie jest najważniejsze”:

„To, że potrzebuję kogoś drugiego do tego, abym został umytym, nakarmionym, czy nawet zrozumianym w komunikacji werbalnej, nie może czynić mnie gorszym od innych. Osoby pełnosprawne, aby zjeść śniadanie czy umyć przed lub po nim zęby, wykorzystują własne ręce. Ja natomiast potrzebuję do tego rąk drugiej osoby. Kluczowe jest to, czyje są to ręce – opiekuna czy asystenta. Opiekun bowiem może zdecydować, że umyje mi zęby po śniadaniu, natomiast asystent zrobi to wtedy, kiedy ja będę tego chciał. Opiekun położy mnie do łóżka o 22:00, asystent zrobi to na moje polecenie, nawet o piątej nad ranem. Opiekun może wyrazić swoją dezaprobatę, że z kimś się spotykam. Asystent natomiast musi pomóc mi wziąć udział w spotkaniu, w moim domu lub poza nim, nawet gdyby miała to być randka z trzema kobietami naraz”.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Jaka jest różnica między asystentem osobistym osoby z niepełnosprawnością a asystentem osoby z niepełnosprawnością?

Asystent osoby z niepełnosprawnością ułatwia tej osobie wykonywanie czynności dnia codziennego, pomaga jej w uzyskaniu jak największej samodzielności oraz współpracuje z instytucjami i organizacjami społecznymi w celu zapewnienia optymalnych warunków do samodzielnej egzystencji. Wspiera osoby z niepełnosprawnościami w realizacji programu rehabilitacji społecznej i zawodowej. Zadaniem asystenta jest udzielanie pomocy i organizowanie wsparcia osobie niepełnosprawnej.

Zadania zawodowe asystenta osoby z niepełnosprawnością to:

- współtworzenie programów rehabilitacji i pomocy osobie z niepełnosprawnością,
- doradzanie w zakresie usług medycznych, rehabilitacyjnych, przekwalifikowania zawodowego, kontaktów społecznych, usług kulturalnych, rekreacji i integracji ze środowiskiem,
- diagnozowanie warunków życia i dążenie do usuwania wszelkiego typu barier (psychologicznych, społecznych, architektonicznych, komunikacyjnych itp.),
- pobudzanie aktywności osoby niepełnosprawnej, jej rodziny oraz najbliższego otoczenia celem udzielania jak najefektywniejszej pomocy,
- planowanie, kontrolowanie, ocenianie indywidualnego programu, planu pomocy osoby niepełnosprawnej,
- włączanie osoby niepełnosprawnej w programy instytucji i placówek świadczących usługi rehabilitacyjne,
- współpraca z mediami ułatwiająca poszukiwanie sponsorów i sojuszników w działaniach na rzecz osób niepełnosprawnych.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Usługi asystenta osoby niepełnosprawnej mają charakter sformalizowany i zostały z góry określone, a użytkownik nie ma wpływu na wybór asystenta. Asystentem osoby niepełnosprawnej zostaje się po ukończeniu szkoły policealnej o tym kierunku.

Tymczasem asystent osobisty osoby z niepełnosprawnością to nie zawód tylko profesja. Możliwość wykonywania takiej pracy nie jest uzależniona od ukończenia określonego poziomu ani kierunku wykształcenia.

W przypadku AON zakres usługi reguluje umowa zawarta pomiędzy asystentem osobistym a osobą z niepełnosprawnością. Użytkownik może potrzebować asystenta osobistego tylko podczas zakupów, wyjścia do kina czy na spacer, zaś dla osoby niewidomej asystent osobisty będzie przewodnikiem i lektorem. To osoba z niepełnosprawnością decyduje, kiedy i do jakich czynności potrzebuje takiego asystenta.

Czy asystentem może być członek najbliższej rodziny np. matka, ojciec lub brat, siostra?

Istotą usługi AON jest umożliwienie osobie z niepełnosprawnością uniezależnienia się od decyzji innych osób, które mogą mieć wpływ na jej życie i jej wybory. Pełnienie roli AON przez rodziców, rodzeństwo lub innych członków rodziny jest możliwe przy wyraźnej i dobrowolnej zgodzie zarówno ze strony osoby z niepełnosprawnością, jak i danego członka rodziny. Jednocześnie należy mieć na uwadze, że pełnienie roli asystenta osobistego przez członka rodziny może być trudne z racji na znacząco odmienny charakter relacji między asystentem osobistym a osobą z niepełnosprawnością oraz między członkiem rodziny a osobą z niepełnosprawnością. Ponadto w takiej sytuacji dany członek rodziny nie może skorzystać z funkcji wytchnieniowej, którą usługa asystencji osobistej mogłaby ze sobą nieść. Jednocześnie niektóre sytuacje, szczególnie biorąc pod uwagę ograniczony zakres dostępności asystencji osobistej, mogą niejako wymuszać skorzystanie ze wsparcia członków rodziny np. okazjonalne wsparcie w nocy.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Podsumowując, pełnienie funkcji asystenta osobistego przez członka rodziny powinno być brane pod uwagę, gdy pełnienie tej funkcji przez inną osobę będzie niemożliwe lub trudne do realizacji.

Kto określa zakres czynności wykonywanych przez asystenta osobistego osoby z niepełnosprawnością?

Zakres czynności oraz sposób ich wykonania określa każdorazowo osoba korzystająca z usługi asystencji osobistej, na podstawie autodiagnozy. Osoba korzystająca z AON przygotowuje asystenta do pełnienia tej usługi i nadzoruje jej wykonanie.

Kto opłaca usługi AON?

Docelowo usługi AON mają być finansowane z budżetu osobistego użytkownika. Dla osoby z niepełnosprawnością usługi AON są nieodpłatne.

Co zrobić, aby uzyskać usługę asystencji osobistej?

Potrzebę uzyskania wsparcia AON zgłasza się poprzez (pisemny) wniosek osoby zainteresowanej AON, który to wniosek jest następnie weryfikowany przez PCPR i CUS, do powiatowego centrum pomocy rodzinie lub centrum usług społecznych. Następnie podczas indywidualnej konsultacji przeprowadzona zostanie autodiagnoza potrzeb. W formularzu autodiagnozy należy określić, w jakich czynnościach oraz w jakim wymiarze czasowym potrzebne jest osobie z niepełnosprawnością wsparcie. Na tej podstawie komisja podejmuje decyzję o niezbędnej liczbie godzin usług AON. Następnie użytkownik dokonuje wyboru, czy zatrudni AON samodzielnie, czy za pośrednictwem innego usługodawcy, z którym podejmie współpracę i podpisze trójstronny kontrakt: osoba z niepełnosprawnością – asystent osobisty osoby z niepełnosprawnością – usługodawca.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

W przypadku wyboru przez użytkownika realizacji AON przez podmiot publiczny odbywa się ona na poziomie gminy.

Kto wybiera asystenta osobistego?

Asystenta osobistego osoby z niepełnosprawnością wybiera sam użytkownik w zależności od jego indywidualnych potrzeb, a w przypadku dzieci z niepełnosprawnościami – rodzic lub opiekun prawny, jednakże biorąc pod uwagę zdanie i preferencje dziecka z niepełnosprawnością.

To sama osoba z niepełnosprawnością może być pracodawcą i usługobiorcą. Ma również prawo wybierać spośród kandydatów zapisanych w odpowiedniej bazie danych, zlecać im prace oraz zatrudniać i zwalniać ich, zgodnie z obowiązującymi przepisami.

Kto określa zakres czynności asystenta osobistego?

Zakres czynności określony jest przez osobę z niepełnosprawnością oraz AON i zapisany jest w kontakcie. Jednak gdy użytkownik ma problemy komunikacyjne, poznawcze lub z jakiegokolwiek powodu nie jest w stanie samodzielnie i skutecznie wyartykułować swoich potrzeb, do określenia zakresu czynności doprosić można opiekunów faktycznych, terapeutów oraz osoby z najbliższego kręgu wspierającego osobę z niepełnosprawnością.

Czy asystencja osobista obejmuje czynności pielęgnacyjne i higieniczne np. mycie, pomoc w toalecie itd.?

Tak. Asystencja osobista obejmuje (w razie określenia takiej potrzeby przez użytkownika) także wsparcie przy czynnościach związanych z higieną osobistą: zmiana pieluchomajtek, wymiana podkładów higienicznych i podpasek. W ramach takiego wsparcia mieści się również odpowiednie ułożenie lub zmiana pozycji podczas snu, prowadzenie

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

gospodarstwa domowego oraz poruszanie się poza mieszkaniem, dostęp do dóbr kultury czy załatwianie spraw urzędowych.

Czy osoba z niepełnosprawnością intelektualną może skorzystać z asystenta osobistego?

Każda osoba z niepełnosprawnością ma prawo do usługi AON. Niepełnosprawność intelektualna nie wyklucza użytkownika z dostępu do tej usługi. Jednak w programie szkolenia AON należy zwrócić uwagę na specyfikę tej niepełnosprawności i wiążące się z nią szczególne potrzeby.

Kto określa czynności i czas pracy asystenta osobistego, gdy korzysta z niej osoba ubezwłasnowolniona?

Co do zasady osoba z niepełnosprawnością samodzielnie określa zakres czynności AON. Jednak w przypadku osoby ubezwłasnowolnionej (do czasu wdrożenia systemu wspieranego podejmowania decyzji) kontrakt w jej imieniu formalnie podpisuje opiekun prawny. Ustalanie zakresu i treści kontraktu powinno się jednak odbywać z maksymalnym możliwym udziałem ze strony samego użytkownika, w tym z wykorzystaniem AAC i tekstu łatwego do czytania i zrozumienia. Należy zwrócić szczególną uwagę, aby zakres czynności odpowiadał rzeczywistym potrzebom osoby z niepełnosprawnością, które mogą być wyrażane w sposób niewerbalny np. za pomocą gestów, mimiki, symboli, dźwięków, rysunków itp.

Czy asystent osobisty jest jednocześnie przewodnikiem osoby głuchoniewidomej?

Usługi asystencji osobistej dla osoby głuchoniewidomej mają szerszy zakres niż usługi przewodnika osoby głuchoniewidomej. Asystent osobisty powinien mieć cechy i kompetencje przewodnika, ale również wspierać osobę z niepełnosprawnością w uzgodnionych czynnościach życia codziennego.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Asystent osobisty osoby głuchoniewidomej odgrywa też ważną rolę w opisywaniu świata, reakcji otoczenia itp., ponieważ osoba głuchoniewidoma nie ma dodatkowej kontroli nad tym, jak zachowują się ludzie wokół niej, jak reagują. Asystent osobisty powinien o tym informować osobę korzystającą z asystencji.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Załącznik 1. Moduł szkolenia w zakresie świadczenia usług przez świadczeniodawcę

Pracownicy usługodawców świadczących usługi AOOD, którzy nie są asystentami, lecz są odpowiedzialni za koordynację i/lub rozpoznanie potrzeb użytkowników usług i/lub monitorowanie jakości usług AOOD również powinni ukończyć stosowne szkolenie, realizowane w sposób ujednolicony, zgodnie z programem opublikowanym przez Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych. Punktem wyjścia przekazywanych treści powinno być rozumienie istoty usług AOOD w świetle art. 19 Konwencji i Komentarza generalnego nr 5.

Charakter pracy asystenta należy ukazać w szerszym kontekście praw osób z niepełnosprawnością jako praw człowieka. Należy omówić kodeks etyczny asystenta. Warto też poprowadzić dyskusję dotyczącą etycznych aspektów pracy koordynatora usług oraz etyki korzystania z usług AOOD. Scharakteryzowania wymaga dysponowanie przez użytkowników usług budżetem osobistym, zwłaszcza środkami przekazywanymi w formie płatności bezpośrednich. Uczestnicy szkolenia muszą poznać zasady i narzędzia monitorowania jakości usług AOOD. Omówienia wymagają sytuacje trudne w relacji między osobą z niepełnosprawnością a asystentem oraz możliwe sposoby ich rozwiązania.

Program szkolenia:

1. asystencja osobista w świetle Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych, Komentarza generalnego nr 5 Komitetu ds. praw osób z niepełnosprawnościami oraz wartości niezależnego życia (4h);
2. etyka pracy asystenta, sposób realizacji usługi AOOD i praca koordynatora usług AOOD (4h);
3. monitorowanie usług AOOD przez koordynatora usług (3h);
4. korzystanie z asystencji osobistej w ramach budżetu osobistego (1h);

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

5. sytuacje trudne w relacji między osobą z niepełnosprawnością a asystentem, wspomaganie ich rozwiązywania przez koordynatora oraz rola superwizji (4h).

W wariantcie przejściowym, dopóki koordynatorzy usług AOON nie będą przyjmowani do pracy na tym stanowisku po ukończonych szkoleniach zewnętrznych, rekomendujemy, aby opisywane tu szkolenie zawierało ponadto następujące moduły:

- podstawy AAC (5h);
- podstawy PJM (5h);
- zarządzanie czasem (3h);
- zarządzanie zespołem (5h).

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Załącznik 2. Wzór kontraktu między asystentem (ew. również usługodawcą) a użytkownikiem usług (ew. jego reprezentantem)

Kontrakt między:

- asystentem osobistym (imię, nazwisko, PESEL), zwanym dalej „Asystentem”;
- użytkownikiem usług asystencji osobistej (imię, nazwisko, PESEL), zwanym dalej „Użytkownikiem”;
- Podmiotem wspierającym organizację i zarządzanie usługami AOOD reprezentowanym przez (imię, nazwisko, funkcja).

Zawarty w dniu (data).

1. Podstawowym miejscem wykonywania usług asystencji osobistej będą (wpisać adresy miejsc np. zamieszkania, pracy, nauki, regularnego zaspokajania ważnych potrzeb życiowych przez użytkownika usług AOOD).
2. Jeśli wymagać tego będzie indywidualny zakres usług asystencji osobistej, stanowiący załącznik do kontraktu, usługi będą wykonywane w miejscach innych niż ujęte w pkt. 1.
3. Kontrakt obowiązuje od (data) do (data).
4. Strony ustalają preferowany sposób bieżącej komunikacji: telefoniczną, mailową, poprzez komunikator internetowy, inna (jaka?). Strony ustalają następujące dane kontaktowe: (wpisać dane kontaktowe).
5. Strony ustalają osobę do kontaktu dla Asystenta w razie zagrożenia życia, zdrowia lub innej bardzo ważnej i pilnej potrzeby Użytkownika (proszę wpisać imię, nazwisko i dane kontaktowe osoby).

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

6. Asystent zobowiązany jest do wykonywania usług zgodnie z instrukcjami Użytkownika, dbając o jego bezpieczeństwo i komfort.
7. Osoby trzecie (np. członkowie rodziny użytkownika) nie są stroną kontraktu. Osoba trzecia może zlecać Asystentowi wykonanie czynności lub wydawać mu instrukcje tylko wtedy, jeśli taka potrzeba wynika z Indywidualnego planu wsparcia Użytkownika lub z sytuacji zagrożenia życia lub zdrowia osoby trzeciej. Asystent podczas swojej pracy nie wspiera bezpośrednio osób trzecich niebędących stronami kontraktu. Asystent może wspierać Użytkownika w sprawowaniu opieki lub spędzaniu czasu z osobami znajdującymi się pod faktyczną opieką Użytkownika.
8. Asystent wykonuje przede wszystkim czynności wskazane w Indywidualnym planie wsparcia Użytkownika. Sporadyczne wykonywanie przez Asystenta innych czynności może odbywać się tylko za zgodą obu stron. Regularne wykonywanie przez Asystenta innych czynności wymaga ponownego wypełnienia przez Użytkownika Indywidualnego planu wsparcia.
9. Asystent nie jest opiekunem ani doradcą życiowym Użytkownika. Asystent nie ponosi odpowiedzialności za skutki decyzji życiowych Użytkownika. Asystent nie ma prawa narzucać Użytkownikowi swoich przekonań lub preferencji, np. w zakresie organizacji dnia, ani też komentować przekonań, preferencji i decyzji użytkownika oraz oceniać celowości podjęcia czynności, których wykonanie zleca mu Użytkownik (o ile sam Użytkownik wyraźnie nie prosi Asystenta o taką ocenę lub komentarz).
10. Asystent wykonuje jedynie czynności, co do których istnieje daleko idące prawdopodobieństwo, że Użytkownik wykonywałby je sam, będąc osobą pełnosprawną.
11. Strony uzgadniają, że za 1 godzinę pracy w dni robocze Asystent otrzyma wynagrodzenie w wysokości (kwota) brutto.
12. Strony uzgadniają, że za 1 godzinę pracy w niedziele i dni świąteczne Asystent otrzyma wynagrodzenie w wysokości (kwota) brutto.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

13. Strony uzgadniają, że za 1 godzinę pracy w godzinach nocnych (od 22 do 6) Asystent otrzyma wynagrodzenie w wysokości (kwota) brutto.

14. Strony uzgadniają, że podwyższona stawka za 1 godzinę pracy Asystenta wyniesie (kwota) brutto i będzie przysługiwać Asystentowi za wykonywanie następujących czynności (proszę wpisać nazwy czynności).

15. Asystent jest zobowiązany do wykonywania usług w dniach i godzinach określonych w tygodniowym planie czasu pracy Asystenta. Asystent jest zobowiązany do punktualnego rozpoczynania pracy. W przypadku spóźnienia większego niż 15 minut Asystent ma obowiązek poinformować o przewidywanym spóźnieniu.

16. Podmiot wspierający organizację usług asystencji osobistej zobowiązany jest zorganizować dla Użytkownika zastępstwo za Asystenta na czas jego zwolnień lekarskich, urlopów i innych nieobecności w pracy (zapis opcjonalny).

17. Asystent może wykonać na rzecz Użytkownika następujące czynności (wpisać nazwy czynności) także bez bezpośredniej obecności Użytkownika. Regularne wykonywanie bez obecności Użytkownika czynności innych niż tu wskazane wymaga renegotjacji kontraktu.

18. Asystent ma prawo odmówić wykonania następujących czynności:

- dokonywania zakupów towarów innych niż produkty niezbędne do życia codziennego bez obecności Użytkownika;
- zakupu alkoholu, wyrobów tytoniowych oraz środków antykoncepcyjnych bez obecności Użytkownika;
- podania Użytkownikowi alkoholu, o ile Użytkownik wykazuje objawy upojenia;
- podania Użytkownikowi substancji psychoaktywnych;
- podania Użytkownikowi leków niezgodnie z zaleceniami lekarza lub informacjami na ulotce/opakowaniu;
- zastosowania produktów służących utrzymaniu higieny osobistej, w tym kosmetyków, niezgodnie z ich przeznaczeniem;

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- wsparcia w wykonywaniu czynności niezgodnych z obowiązującym w Polsce prawem i zasadami współżycia społecznego;
- o charakterze seksualnym lub służących do przygotowania się do czynności o charakterze seksualnym;
- zagrażających życiu, zdrowiu lub bezpieczeństwu Asystenta lub osób trzecich;
- innych uzgodnionych przez strony (tu wpisać nazwy czynności – zapis opcjonalny).

19. Użytkownik nie pokrywa kosztów podróży Asystenta do miejsca zamieszkania, pracy lub nauki Użytkownika.

20. Użytkownik jest zobowiązany do ponoszenia wszelkich dodatkowych kosztów związanych z realizacją usług asystenckich, w tym także kosztów generowanych przez obecność Asystenta w określonym czasie i miejscu (np. biletów komunikacji miejskiej, kosztów paliwa w przypadku transportu samochodem Asystenta, biletów wstępu na różnego typu wydarzenia, kosztów dokonywanych zakupów). W przypadku odmowy przez Użytkownika poniesienia kosztów, o których mowa, Asystent wstrzymuje wsparcie w wykonaniu czynności generującej określony koszt.

21. Asystent nie może stawić się do pracy ani jej wykonywać pod wpływem alkoholu i innych substancji psychoaktywnych. Taka sytuacja stanowi podstawę do wypowiedzenia niniejszego kontraktu.

22. Asystent nie może w czasie i miejscu pracy palić wyrobów tytoniowych bez zgody Użytkownika.

23. Podczas wykonywania pracy Asystent ma prawo do przerwy w pracy w wymiarze uzgodnionym z Użytkownikiem, nie krótszym jednak niż wynikający z zapisów Kodeksu pracy.

24. Asystent nie załatwia spraw urzędowych Użytkownika bez jego obecności.

25. Asystent w godzinach pracy nie może pozostawić Użytkownika bez wsparcia w mieszkaniu, miejscu użyteczności publicznej, środku

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

transportu i w innych miejscach. W przypadku, gdy umówiony czas pracy Asystenta na rzecz konkretnego Użytkownika upłynie w trakcie przebywania w miejscu użyteczności publicznej lub środka transportu, Asystent w porozumieniu z Użytkownikiem podejmuje wybrane spośród następujących czynności:

- doprowadzenie aktualnie wykonywanej czynności do końca;
- dowiezenie Użytkownika do celu lub, jeśli nie jest to możliwe, do punktu, gdzie będzie miał on zapewnione wsparcie osób trzecich;
- zawiadomienie wybranej przez Użytkownika osoby trzeciej, w szczególności osoby ustalonej do kontaktu w razie wypadku lub nagłego pogorszenia się samopoczucia użytkownika.

26. Strony ustalają następującą osobę do kontaktu w razie wypadku lub nagłego pogorszenia się samopoczucia Użytkownika: (imię, nazwisko, sposób kontaktu). W razie potrzeby Asystent ma obowiązek zawiadomić wskazaną osobę.

27. W razie potrzeby Asystent ma obowiązek udzielić Użytkownikowi pierwszej pomocy przedmedycznej i zawiadomić służby ratunkowe. Asystent oświadcza, że znane są mu zasady udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej.

29. W przypadku utraty lub ograniczenia świadomości Użytkownika Asystent podejmuje decyzje o sposobie pomocy, kierując się troską o dobro Użytkownika. W miarę możliwości Asystent konsultuje swoje działania z osobą wyznaczoną przez Użytkownika do kontaktu.

30. Zasady rozliczania godzin pracy Asystenta nieujętych w tygodniowym planie czasu pracy asystenta określa umowa o pracę lub umowa cywilnoprawna.

31. Asystent świadczy czynności z zakresu wsparcia w samoobsłudze wyłącznie bezpośrednio na rzecz Użytkownika. Asystent może podać dziecko do karmienia, podnieść je, przenieść lub przewinąć według instrukcji Użytkownika wyłącznie, jeśli czynności te zawiera indywidualny zakres usług asystencji osobistej.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

32. Asystent może wykonywać czynności, w których uczestniczy dziecko klienta np. odbiór dziecka ze szkoły, wyłącznie w obecności klienta.
33. Użytkownik ma obowiązek zapewnić Asystentowi środki higieniczne, leki i kosmetyki służące wykonywaniu usług. Asystent nie ponosi odpowiedzialności za skutki użycia ww. środków zgodnie z ich przeznaczeniem, informacjami na opakowaniu, ulotce i instrukcjami klienta.
34. Asystent działa dyskretnie, starając się, aby jego wsparcie było możliwe najmniej widoczne dla osób trzecich.
35. Asystent zobowiązany jest do poszanowania prywatności Użytkownika, w szczególności do nieujawniania informacji dotyczących jego stanu zdrowia i życia osobistego
36. Asystent zobowiązany jest do lojalności wobec Użytkownika, w szczególności do niepodejmowania działań godzących w dobro jego i jego rodziny.
37. Użytkownik zobowiązany jest do poszanowania godności osobistej Asystenta oraz jego pracy, w szczególności do niewydawania mu instrukcji obraźliwych w treści i formie oraz przestrzegania w kontaktach z nim ogólnie przyjętych norm współżycia społecznego.
38. Asystent zobowiązany jest do działania w sposób wzmacniający niezależność i aktywność życiową Użytkownika oraz możliwości pełnienia przez niego ról społecznych adekwatnych do wieku.
39. Asystent ma prawo odstąpić od wykonywania instrukcji Użytkownika wyłącznie, jeśli ich wykonywanie zagraża życiu, zdrowiu lub bezpieczeństwu Użytkownika, Asystenta i/lub osób trzecich.
40. Użytkownik i Asystent są zobowiązani dążyć do polubownego załatwiania sporów powstałych między nimi, w szczególności do korzystania w tym zakresie ze wsparcia koordynatora usług asystencji osobistej.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

41. Asystent zobowiązany jest do ukończenia szkolenia szczegółowego przygotowującego do indywidualnej pracy z Użytkownikiem przed rozpoczęciem świadczenia usług.

.

42. Użytkownik jest zobowiązany do ukończenia szkolenia ogólnego, z zakresu zasad korzystania z usług i współpracy z Asystentem przed rozpoczęciem korzystania z usług.

43. Koordynator usług asystenckich zobowiązany jest do trwałej i efektywnej współpracy zarówno z Użytkownikiem, jak i z Asystentem.

44. Koordynator usług asystenckich ma prawo monitorowania:

- przestrzegania zasad kontraktu i załączników przez Użytkowników i Asystentów;
- satysfakcji Użytkowników z wykonywanych usług asystencji osobistej;
- warunków pracy Asystentów;
- jakości ewentualnego wsparcia świadczonego Użytkownikom – osobom z niepełnosprawnością i Asystentom przez innych specjalistów, np. mentorów i psychologów.

Monitorowanie może odbywać się w szczególności poprzez:

- okresowe ankiety ewaluacyjne;
- rozmowy osobiste, telefoniczne oraz za pośrednictwem komunikatorów internetowych;
- wizyty w miejscach, gdzie realizowane są usługi asystencji osobistej.

45. Koordynator usług asystencji osobistej zobowiązany jest do dostępności dla Użytkowników i Asystentów:

- osobistej pod adresem (wpisać adres – zapis opcjonalny),
- telefonicznej pod numerem (wpisać numer),
- pod adresem poczty elektronicznej (wpisać adres e-mail)

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

w następujących dniach i godzinach (podać dni i godziny).

46. Asystent zobowiązany jest do uczestniczenia w cyklicznych spotkaniach zespołu asystentów z udziałem koordynatora usług asystenckich (jeśli podmiot jest zobowiązany do jego zatrudniania) w celu wymiany informacji i doświadczeń oraz usprawnienia wzajemnej współpracy. Spotkania będą odbywać się z częstotliwością (podać liczbę) w dniach (wskazać dni), w godzinach (podać godziny).

47. Podmiot wspierający zarządzanie usługami asystencji osobistej zobowiązany jest do:

- wsparcia użytkownika w wyborze Asystenta zgodnie z indywidualnymi potrzebami Użytkownika (jeśli Użytkownik zgłosi zapotrzebowanie na takie wsparcie);
- prowadzenia pełnej obsługi płacowej, kadrowej, rachunkowej i administracyjnej współpracy Użytkownika z Asystentem, w tym comiesięcznej wypłaty Asystentowi wynagrodzenia;
- organizacji mediacji między Użytkownikiem a Asystentem oraz wsparcia superwizyjnego dla Asystenta (o ile strony zgłoszą zapotrzebowanie na takie wsparcie).

Wzór kontraktu należy modyfikować w zależności od potrzeby i dostosować do ogółu rozwiązań opisywanych w niniejszym opracowaniu.

Przedmiotem modyfikacji może być np. kwestia ewentualnego wykorzystania prywatnego samochodu osoby z niepełnosprawnością lub jej rodziny w trakcie świadczenia usług asystencji osobistej.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Załącznik 3. Propozycja ramowego szkolenia uzupełniającego dla asystenta osobistego osoby z niepełnosprawnością intelektualną/ w spektrum autyzmu i in.

Szkolenie jednodniowe prowadzone przez operatora usług AONN
Czas trwania: 7 godzin zegarowych

1. Prawa osoby z niepełnosprawnością intelektualną/autyzmem w świetle Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych – 15 minut.
2. Poznanie charakterystycznych zachowań różnych użytkowników, trudności w nawiązywaniu kontaktów i relacji z otoczeniem – 1,5 godziny.
3. Możliwości i ograniczenia użytkowników w komunikowaniu się wynikające z różnych niepełnosprawności (asystent jako rzecznik interesów i potrzeb użytkownika) – 1 godzina.
4. W jaki sposób radzić sobie z emocjami i reakcjami emocjonalnymi, które mogą wystąpić w kontakcie asystenta osobistego z osobą wspieraną – 1 godzina.
5. Pakiet narzędzi pomocnych w stawianiu granic w sytuacji ich przekroczenia, podstawowe umiejętności wygaszania zachowań trudnych oraz wzmocnienia zachowań pożądanych – 1 godzina.
6. W jaki sposób realizować asystencję w kontaktach z rodzinami i najbliższym otoczeniem? Na jakich zasadach asystent osobisty może i powinien współpracować z rodziną i innymi ważnymi dla osoby z niepełnosprawnością środowiskami? – 1 godzina.
7. Określenie sytuacji, w jakich asystent może skorzystać z dodatkowej pomocy superwizora lub innych specjalistów – 15 minut.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

8. Pierwsza pomoc w przypadku ataku epilepsji, paniki, niedocukrzenia itp. – 1 godzina.